

Madlovics Bálint

A maffiaállam paravánjai

Ideológiák és rendszerleírások argumentációs–logikai megközelítésben

„(...) a politika igazi működését a népek sosem tanácsos megmutatni. (...) A politikai pornográfia nem növeli, hanem megöli a vágyat, a vonzerőt.”
– Láncki András¹

E tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy a magyarországi példán keresztül bemutassuk az elmúlt évtizedekben világszerte megjelent, Szergej Gurijev által „*információs diktatúrának*”² nevezett jelenség fedőideológiáinak (kommunikációjának) működésmódját, szerkezetét és egyáltalán azt az elemzői, argumentációs–logikai eszköztárat, mely szükséges az ideologizáló kommunikációs panelek paravánjellegének kimutatásához és egy hatékony ellenkommunikáció megalkotásához. Mindez szorosan összefügg a rendszer leírásának és ideológiavezéreltségének kérdésével, úgyhogy részletesen foglalkozunk majd a 2010 után kialakult Orbán-rendszer – ellenzéki és kormánypárti – értelmezéseivel is, melyek párhuzamosan léteznek a posztkommunista maffiaállam Magyar Bálint-féle tézisével, de hipotézisünk szerint annál pontatlanabbak, illetve logikai hibákkal terheltek.

Tanulmányunk első részében elemzésünk módszertanát és kiindulópontjait ismertetjük, beazonosítva és tisztázva több közkeletű félreértést, elemzések során visszatérő hibát, valamint olyan téves és önlefelegyverző axiómákat, melyek megléte/fenntartása lehetetlenné tenné a hatékony, pontos elemzést. A második részben az információs diktatúrák kommunikációs modelljét vizsgáljuk föl, amely fogalomkészletével megágyaz a következő részeknek: a rendszerek tevékenységéhez valójában nem kapcsolódó ún. nemzeti–narratívát és az abból kinövő, annak kategóriáin alapuló magyarországi rendszerleírásokat (munkaalapú társadalom, irányított nemzeti kapitalizmus, stb.) tárgyaló harmadiknak, valamint az ún. attitűdleírások (fasisztoid mutáció, stb.) elemzésével foglalkozó negyediknek, mely utóbbi kiemelten foglalkozik a patriarchális családfő uralmi mintáinak nyelvi leképeződéseivel is. Az

---

Jelen írás elkészültéhez Benkő Balázs nyújtott nélkülözhetetlen segítséget. Köszönöm továbbá Boris János, Bozóki András, Eörsi Mátyás, Iványi György, Lengyel László, Magyar Bálint és Vásárhelyi Júlia értékes megjegyzéseit, tanácsait.

Kiemelések mind tőlem. Az idézett szövegek eredeti kiemelésait, amennyiben nem illeszkedtek a tanulmány jelölésrendszerébe, eltávolítottam. A jegyzetekben szereplő linkek utolsó letöltésének dátuma (a kézirat leadásának napja): 2015. július 30.

Jegyzetek:

¹ Láncki András: Négy tétel a nyolc évről. *Heti Válasz*, 2010/14.

² Sergei Guriev–Daniel Treisman: The New Dictators Rule by Velvet Fist. *The New York Times*, 2015. május 24. (http://www.nytimes.com/2015/05/25/opinion/the-new-dictators-rule-by-velvet-fist.html?_r=0) Ld. még Zentai Péter interjúja Szergej Gurijevvel: Az információs diktatúra természetrajza. *Figyelő*, 2015/23.

ötödik rész tartalmazza a magyar maffiaállam kommunikációs offenzívájára adott tipikus ellenzéki reakciók kritikai bemutatását. A tanulmány rövid, figyelemfölvívó összegzéssel zárul.

1. Alapvetések – „*megszállott vagy gazember*”?³

Az információs diktatúrák legfontosabb, csoportképző sajátossága az autokráciák családján belül a média és egyáltalán a politikai kommunikáció professzionális használata. Hála ennek a **modern autokraták** hatalmuk fönntartására immár **nem szorulnak a nyílt elnyomás eszközeire, hanem megkapó fedőideológiák segítségével képesek meggyőzni az országuk lakosságának nagy részét**, hogy önként hajtsa igába a fejét. Korántsem triviális azonban – és itt vetődik föl a címben megfogalmazott dilemma – a fedő- és a valós ideológia elhatárolásának módszertana. **Honnan tudhatjuk, hogy a modern autokraták nem gondolják komolyan a saját propagandájukat**, s hogy amit mondanak, az nem több a hatalom- és vagyonfölhalmozáshoz szükséges „*alibi koncepciónál*”?⁴ A hagyományos fölfogás szerint ezek a magyarázatok, s a hozzájuk kapcsolódó intézkedések persze gyakran tűnnek örülségnek, de ettől még hinni lehet bennük – sőt, érvelnek többen, a meghirdetett új célok és elvek „*minden áron való bevezetése, a fennálló (...) viszonyoktól való deklarált eltekintés mutatja az ideologikus elemeket*”.⁵ Az autokratákat nem vezetheti hát valamiféle „*megrögzött harmadikutasság*”,⁶ mely alapján a világot értelmezik, és melyben a hatalom és a pénz csupán járulékos elemek egy magasztosabb cél elérésének útján?

A keresett módszertan nulladik pontjaként azt kell belátnunk, hogy az ebben a formában föltett kérdések nem megválaszolhatók, ugyanis az autokraták indítékainak föltárásához **bele kéne látnunk a fejükbe**. Ez bizony sarkalatos pont; ha a föntebbiek szellemében teszünk föl kérdéseket, azok megnyugtató, vitákat lezáró megválaszoláshoz léteznie kéne valamiféle bizonyítási eljárásnak, melynek során az ideológiavezéreltségre vonatkozó föltételezések igazolhatók vagy cáfolhatók lennének. Ilyen bizonyítási eljárás azonban nem létezik, úgyhogy **a vizsgált rezsimek elemzése során nem tehetünk tudatállapokra vonatkozó (*state of mind*) állításokat**, és nincs értelme ezeket firtatni sem. Hiába is éreznénk – akár joggal – fontosnak a rendszert megszemélyesítő és egy személyben vezető autokrata lelki világának, valós motivációinak és fejébe vett céljainak megértését és megismerését, az erre vonatkozó állítások nem lehetnek többek gyenge föltételezéseknél, melyek bár az árnyalás látszatát

³ Andor Mihály dichotómiája. Andor Mihály: *Megszállott vagy gazember?* *Élet és Irodalom*, 2013/33.

⁴ Békesi László kifejezése. Békesi László: *A maffiaállam gazdaságpolitikája*. In: Magyar Bálint–Vásárhelyi Júlia (szerk.): *Magyar Polip – a posztkommunista maffiaállam* 2. Noran Libro, Budapest, 2014.

⁵ Bod Péter Ákos: *Minden mozog, csak a gazdaság nem*. *index.hu*, 2014. március 7. http://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2014/03/07/bod_p_ertekeles/ Bod részletesebben kifejti ezt egy frissebb interjújában: „*Ma már olyan sok van nálunk ezekből a nem szokványos, a korábbi bevett gyakorlattól eltérő, a vonatkozási kerethez képest sajátos megoldásokból, hogy az elemzők is hajlanak arra, hogy elfogadják a kormányzat, illetve a kormányfő öndefinícióját, amelyet kezdetben csak afféle politikusi nagyotmondásnak hittek. (...) amit a miniszterelnök mond, azt komolyan gondolja: ami a szemünk előtt zajlik, az nem valaminek a korrekciója, nem túlhajtott reakció egy korábbi elhajlásra, hanem egy alternatív világtkép nyomán egy merőben új szisztéma kiépítése.*” Rádai Eszter interjúja Bod Péter Ákossal: *Bod: Esetükben a horizont talán kicsit alacsonyabb*. *Élet és Irodalom*, 2015/22.

⁶ Horn Gábor: *Mélyen hívó polipok*. *Élet és Irodalom*, 2013/32.

keltik, valójában **csak szennyeznek és torzítanak minden bennfoglaló leírási kísérletet** (amelyeket, mivel két modell közül a kevesebb föltételezéssel élőt fogadjuk el,⁷ automatikusan gyengébbnek ítéelhetünk a bizonyíthatatlan állításokat nem tevő leírásokkal szemben).

Miután a tudatállapokra vonatkozó állításokat úgyszólván „kivesszük az egyenletből”, **az információs diktatúrák vizsgálatát két kérdésre kell hogy bontsuk.** Az első a **tudományos kérdés**, melynek keretében az adott rendszer minél pontosabb leírására törekszünk, illetve a különböző, már meglévő leírási kísérleteket vetjük össze két alapvető szempont szerint, melyek a következők: egyrészt a leírások logikai tisztasága (belső koherenciája, preszuppozíciói, stb.), másrészt pedig a leírások *feszessége*. Feszesség alatt az egyes modellek magyarázóerejét értjük; azt, hogy az adott modell az ismert tényeknek mekkora hányadát magyarázza, vagy pontosabban: mekkora hányadukra tud önálló fogalmat alkotni és ezeket a fogalmakat koherens modellbe rendezni. A feszesség így lényegében nem jelent mást, mint a modell fogalmi „értelmezési mozgásterének” hiányát, illetve e hiány fokát. Ez a fogalom leginkább komparatíván értelmezhető, s mint azt látni fogjuk az egyes tézisek és fogalmak – úgymond – „feszességi vizsgálatánál”, ennek alapján valóban el lehet dönteni, hogy a tudományos (leíró szociológiai) szempontból az adott leírások közül melyik tekinthető a legjobbnak, legpontosabbnak.

Az ideológiavezéreltség ebben a fogalmi keretben is értelmezhető, de a hagyományostól eltérő jelentést kap. A hagyományos definíció szerint az ideológiavezéreltség azt jelenti, hogy a rendszer működtetőinek van a fejében egy ideológia, amely – marxi kifejezéssel élve – anyagi erővé válik, s egy rendszer formájában ölt testet. Ebből el kell távolítani a tudatállapokra vonatkozó részt, avagy úgyszólván a hagyományos definíció „deriváltját” kell vennünk: e szerint **az ideológiavezéreltség jelentése egy rendszer esetében csupán az, hogy amit meg tudunk állapítani a rendszer működéséről, azt jól magyarázza egy ideológia, vagy máshogy fogalmazva: az adott ideológia jó leíró modellt ad a vizsgált rendszerre.** E definíció gyakorlati használhatósága könnyen belátható az ideológiavezérelt rendszerek két sokat emlegetett példáján, a hitleri Németországon és a sztálini Szovjetunión keresztül. A náci rendszer esetében az antiszemitizmus mint ideológia, illetve a „zsidó–nem zsidó” („árja–nem árja”) törésvonal hatékonyan írja le, avagy általánosságban magyarázza az akkori állam működését, az eltulajdonításokat, a holokausztot, és így tovább. Hasonlóképpen a kommunista rendszer esetén az állami tulajdonba vetett hit jó leírását adja egy olyan rendszernek, ahol mindent államosítottak. Ennek megállapításához nem kell tudnunk, hogy a nácik egyébként tényleg szívből gyűlöltek-e a zsidókat, vagy Sztálin tényleg szerelmes volt-e az állami tulajdonba; bőven elég látni, hogy mit csináltak, ez alapján pedig rendszereiket ideológiavezéreltnek lehet tekinteni. Fontos azonban, hogy az ideológiavezéreltség esetén **nem föltétel egyrészt, hogy az adott ideológiát a rendszer működtetői hangoztassák, sőt: ha ismételtetnek is bizonyos „ideológia ízű”⁸ fogalmakat és eszme-futtatásokat, azok sem lesznek automatikusan érvényesek a rendszerükre, úgyhogy ugyanolyan szigorú**

---

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Occam%27s_razor; <http://plato.stanford.edu/entries/simplicity/>

⁸ Lakner Zoltán találó kifejezése. Lakner Zoltán: *Négy fordulat. (Baloldali útkeresés)* Jelenkor Kiadó, Pécs, 2014. 110. o.

elemzésnek kell őket alávetni, mint bárki másnak a leírását. Tehát ha például Orbán Viktor kijelentéseire is gondolunk a „*centrális erőterről*”⁹ és az „*illiberális államról*”,¹⁰ azokat sem lehet a tudományos kérdés szempontjából „önleplezésnek” vagy bármiféle, a saját politikai igazságunkat (rendszerleírásunkat) megalapozó kijelentéseknek gondolni, hiszen Orbán kategóriái is ugyanúgy lehetnek helytelenek, vagy éppen helyesek, mint bármely más közlő kijelentései. A tudományos leírás szempontjából egy értelmező sem élvez semmiféle elsőbbséget – akkor sem, ha az illető a saját rendszeréről beszél.

A kormánypárt saját öndefinícióinak kritikátlan elfogadásával egyenértékű elemzési **hiba, amikor a kormányzást az alapján próbálják meg értelmezni, hogy** milyen törvényi változások történtek, pontosabban **a jogszabályok szövegei szerint hogyan alakult át az államszervezet**, az állami bürokrácia és a különböző szereplők (miniszterelnök, ministerek, államtitkárok, stb.) hatáskörei. A jogszabályi szövegek ugyanis végső soron ugyanúgy „csak” szövegek, s így a rendszer általuk történő leírása során is ugyanolyan körültekintően kell eljárni velük, mint ahogy az orbáni öndefiníciók vagy a különböző rendszerleíró elméletek esetében. Az ún. jogállamok esetében ez elsőre nem tűnik indokoltnak, hiszen ott a jogszabályi leírások kötelező érvényűek, mégis a fessességi vizsgálatot minden esetben érdemes elvégezni, hogy megtudjuk egyrészt, hogy mennyire is tartja be a kormány a saját törvényeit, másrészt pedig, hogy mennyire veszi e törvényeket komolyan, ha akadályt jelentenek a számára, milyen könnyen alakítja át őket (így csorbítva az említett, valós, jogállami kötelező érvényt). Máshogy fogalmazva, a fessességi vizsgálat azért indokolt, hogy lássuk, hogy a bürokratikus szakigazgatás és döntéshozatali mechanizmusok, egyszersmind **az uralom de jure természetéé és annak valós, de facto természetéé mennyire fedik egymást**, ami a pusztán jogszabály-értelmezésekből nem derülhetne ki. (Az uralom *de facto* természetének talán legfontosabb, a jogszabályi „szemüveggel” nem látható eleme az **informális hatalom**, avagy mindazok, akik ilyen hatalommal bírnak, s így képezik szerves részeit a rendszernek.)¹¹

Elemzésünk második kérdése a kommunikációs kérdés. Akárcsak a tudományos kérdésnél, itt is valamennyi leírási kísérletet megvizsgálunk, azonban a célunk most nem a legpontosabb rendszerleíró magyarázat megtalálása, hanem a politikai hatásosság vizsgálata

---

⁹ Orbán Viktor: Megőrizni a létezés magyar minőségét. *Nagyítás*, 2010. február 17. (Ezen írás a Fidesz elnöke Kötcsén, 2009. szeptember 6-án elmondott beszédének rövidített, szerkesztett változata, mely később csak, mint „kötcesi beszéd” vált széles körben ismertté.)

¹⁰ Orbán Viktor: A munkaalapú állam korszaka következik. A miniszterelnök beszéde a XXV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. Tusnádfürdő (Báile Tuşnad), 2014. július 26. http://www.miniszterelnok.hu/beszed/a_munkaalapu_allam_korszaka_kovetkezik

¹¹ Jó példa minderre Sárközy Tamásnak a második Orbán-kormányról szóló monográfiája (Sárközy Tamás: *Kétharmados túlzáskormányzás (avagy gólerős csatár a mély talajú pályán)* Park Könyvkiadó, Budapest, 2014.). Sárközy, jogtudós lévén, hosszan elemzi a 2010 óta regnáló hatalom jogszabályi változásait (az Alaptörvényt, a kormányzati vezetők jogállásának átalakításait, stb.), és ott beszél is „*de facto* *prezidenciális rendszerről*” (177. o.), mégis például Simicska Lajosról ugyan leírja, hogy „*a Fidesz nagyon jelentős informális gazdasági hatalmának egyértelmű irányítója*” (55. o.), továbbá némileg igazat ad Debreczeni Józsefnek abban, hogy „*Orbán a Fidesznek nemcsak vezére, hanem – Simicska Lajos segítségével – mintegy tulajdonosa is*” (180. o.), az egykor a maffiaállam szerves részét jelentő csúcsoligarcha neve a közel 400 oldalas könyvben mindössze négyszer jelenik meg, többnyire félmondatokban (ezekből kettőt idéztünk). Politikai és gazdasági hatalma és befolyása jelentőségének részleteiről, egyáltalán a rendszerben betöltött szerepéről pedig a könyvből gyakorlatilag semmit sem tudunk meg, hiába tekinti mindezt maga Sárközy is nagyon jelentősnek.

argumentációs szempontból. Az utóbbi kitétel roppant fontos: amikor a rezsím saját magyarázatait vizsgáljuk majd, a célunk nem a „néplélek” föltárása lesz és a rezsím népszerűségének a föltártakkal történő magyarázata, hanem először is annak a részletes megismerése, hogy pontosan mi az, ami hat a választókra, mit mond a rezsím, másodsor pedig annak kimutatása, hogy a – népléleknek udvarló frázisokkal átítatott – érvelési struktúrák milyen argumentációs-logikai trükkökkel képesek a kormány tevékenységét paravánként elfedni. Mindezek föltárásához a legcélszerűbb ún. **funkcionalista szemléletmódot** alkalmazni, amely:

- mindenekelőtt **nem foglalkozik a közlők eredeti szándékaival**, intencióival, hanem pusztán azt tekinti érdekesnek, hogy a mondataik milyen funkciót töltenek be, amikor bekerülnek a politikai kommunikációs térbe – illetve, hogy funkciójuk (hatásuk) ismeretében hogyan lehet ellenük védekezni;
- **fölmondja az ún. kommunikációs kooperativitást** (vagy együttműködő magatartást, *principle of charity*), az ugyanis leplet borít az elhangzó vagy olvasott szövegre: kvázi „egységes felületté” alakítja, ahol a gyakran manipulatív kérdések valóban válaszra váró érdeklődésnek tűnnek, a félrevezető analógiák megfontolandónak, a tematizálás problémafölvetésnek, az igazságföltételek önkényes kijelölése hitelességi mércének, a bújtatott, igazolatlan premisszák elfogadott igazságnak, a kiszámítottan konstruált fogalmi keretek pedig a közös gondolkodás iránymegjelölésének. Ha azonban a kommunikációs kooperativitást fölmondjuk, azzal le tudjuk ezt a leplet fejteni, és föl tudjuk tární a mögötte lévő, általa fedett szerkezeteket. Ennek megfelelően minden szöveget (a politikaiakat pedig különösképpen) a kommunikációs kooperativitás fölmondásával kezdődő, tehát **argumentációs–logikai elemzés** alá kell vetnünk, mely megmutatja, hogy mekkora és milyen az eltérés a felszíni és az elemzés nyomán kapott eredmény között;
- **nem állhat meg a szövegek tartalmi elemzésénél**, magyarán, hogy az elhangzott mondatok tényszerűen helytállóak-e, vagy sem (tehát hogy példának okáért valóban az-e, olyan-e a liberalizmus, a demokrácia vagy a kereszténység, mint azt az adott autokrata állítja), hanem azokat a *narratívákat* kell megpróbálnia föltérképezni, amelyekké ezek a mondatok összeállnak, s amelyek mindegyike sajátos, a maga rendszerében koherens logikával, érzelmi kötésekkel rendelkezik. Ezek megismerésével lehet ugyanis megérteni, hogy az egyes választói csoportok saját „alternatív valóságaiban” milyen módon csapódnak le bizonyos politikai állítások, kijelentések.¹² E „hatásvizsgálatok” ismeretében, továbbá az adott narratíva logikai hibáinak föltárásával lehet megtalálni azokat a gyenge pontokat, melyek mentén kialakítható egy olyan, hatékony politikai kommunikáció, mely egyszerre lehet képes fölülkeretezni a már meglévő narratívát, és átkeretezni azt az általunk terjeszteni kívánt politikai igazság narratívájába.

---

¹² Vö. azzal a wittgensteini megállapítással, mely szerint „egy szó jelentése – használata a nyelvben” (avagy, ahogy Esterházy interpretálja, „a szónak nincs jelentése, csak szóhasználat van”). Ludwig Wittgenstein: *Filozófiai vizsgálódások*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1998. 42. o. (43. §)

2. Fecseg a felszín, hallgat a mély – az információs diktatúrák kommunikációs modellje

„Valamit tisztázzunk: nem ezért mentünk ki a Békemenetekre. (...) Nem azért álltunk ki mellettetek minden fórumon, hogy ti meggazdagodjatok” – írja az Orbán Vikornak és párttársainak címzett nyílt levelében Bencsik Gábor, a kormánypárti Magyar Krónika főszerkesztője.¹³ Ez a két mondat mintegy esszenciálisan mutat rá arra a távolságra, mely nem pusztán a magyar maffiaállam, hanem általában az információs diktatúrák felszíni és mélységi vonásai között húzódik. A következőkben e két fogalommal operálunk: míg a **mélységi vonások** magát a rendszer karakterét, az effektív működés- és szervezőmódot jelentik, avagy – a fentebbiek értelmében – a tudományos kérdésre adott választ (a legfeszesebb leíró modellt), addig a **felszíni vonások** a rezsím saját, kevésbé feszes, ezáltal a valóságot elfedő magyarázatai. Az információs diktatúrák felszíni vonásai ilyenformán „a rendszer valódi mivoltának láthatatlanságához járulnak hozzá”: a rezsím valódi, autokratikus jellegét a kommunikáció „eszközeivel, mint afféle bűvös sapkával” elrejtik és a rendszer képét nem pusztán vállalhatóvá, de sokak számára egyenesen vonzóvá „varázsolják”.¹⁴ Ennek segítségével tudják ezek az autokráciák elnyerni a választók bizalmát, ami a hatalom legitimálásának záloga.¹⁵

Fontos megjegyeznünk, hogy az információs diktatúrák nem minden kommunikált szövege felszíni vonás is egyben, csak és kizárólag azok, melyek a rendszer autokratikus működés módjával függnek össze, magyarán egyfajta rendszerleírást vagy -magyarázatot adnak. Természetesen a rezsím, mivel a felszíni vonások jelentik hatalma legitimitásának zálogát, minden adódó lehetőségnél próbálja használni azon narratívák toposzait, amik segítenek elfedni a valós karakterét, de ettől még az „átítatott” szövegek nem válnak a lepel-narratívák (felszíni vonások) integráns részévé, mindössze arról van szó, hogy a rezsím mindent igyekszik a már megszokott és megszoktatott nyelvén kommunikálni, még jobban sulykolva a felszíni vonások alapállításait.¹⁶

¹³ Bencsik Gábor: Baj van, fiúk. *mandiner.hu*, 2014. december 3.

http://mandiner.hu/cikk/20141203_bencsik_gabor_baj_van_fiuk

¹⁴ Ungváry Rudolf: *A láthatatlan valóság (A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon)* Kalligram, Pozsony, 2014.

¹⁵ Ungváry Rudolf téved, amikor azt állítja, hogy „a maffiaállam csupán megfélemlítéssel rendeli maga alá a társadalom többségét. (...) Az orbáni rendszer a választók jelentős részét képes magának megnyerni, amire a puszta maffiaállam képtelen, különösen akkor, ha csak a maffiasága válnék totálissá.” (Ungváry: *A láthatatlan...* 45. o.) Ungváry – tévesen – a klasszikus maffia ethoszát veszi alapul, magyarán elfelejti, hogy itt nem maffiáról, hanem maffiaállamról beszélünk, amely egy *sui generis*, a patriarchális családi minta fokozásaként definiált rendszer, ami praktikus okokból a demokrácia kulisszái között kénytelen – és tud – működni. Hasonlóképp téved Bokros Lajos is, amikor a mai magyar maffiaállamot, bár nevén nevezi, olyan populista, modernizációellenes jelenségként értelmezni, amelynek alapvető jellemzője, hogy ha megvalósítja programját, akkor az ország tönkretétele okán, ha pedig nem, akkor saját „populista lényegének” föladása okán bukik meg. (Bokros Lajos: Képzelt varázsló és törpe bohóc. *Modernizáció és populizmus a huszonegyedik századi Magyarországon. Élet és Irodalom*, 2015/10.) A kommunikáció értelme ti. éppen az, hogy *valamilyen* arcot adjanak a rendszer tetteinek – s ebbe az „ország tönkretételének” átmászkirozása is beletartozik. (Bővebben ld. Madlovics Bálint: A törpe bohóc talmi dicsősége. *Élet és Irodalom*, 2015/11.)

¹⁶ Jó példa erre a magyarországi menekültprobléma kormánypárti kommunikációja, melyet átítatnak a – tanulmány harmadik, következő részében elemzett – nemzeti-narratíva toposzai, ld. pl. Orbán Viktor előadása a XXVI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban. Tusnádfürdő (Băile Tușnad), 2015. július 25.

Amikor azt vizsgáljuk, hogy kikre hatnak ezek a kommunikációs eszközök, avagy kik számítanak **az információs diktatúra kommunikációs modellje (továbbiakban IDKM)** célcsoportjának – mely egyúttal nemcsak a rezsim kommunikációja, hanem az azzal szembe-helyezkedő kommunikátorok (ellenzéki politikusok, véleményformálók, stb.) irányultságát is szükségképpen meghatározza –, akkor fontos bizonyos distinkciókat tennünk. Nem számítanak célcsoportnak a **működtetők**. Ők effektíve az uralmi elit tagjai; ők azok, akiknek a legtöbb lehetőségük van látni a mélységi vonásokat, éppen ezért nincs sok értelme kommunikációs panelek használatával/lebontásával elfedni/bemutatni nekik a rendszer valódi mivoltát, hiszen vélhetően jól ismerik azt (alkalmasint miatta támogatják a rendszert). Hasonlóképp nem érdekesek a **fanatikus hívők**. A valamennyi párt rajongói táborában megtalálható „kemény mag” jelenti azt a szélsőséget, amelynek jóformán még a felszíni vonásokra *sincs* szüksége ahhoz, hogy higgyen a Vezetőben, és föltétel nélkül támogassa őt és a rendszerét, s mint ilyenek, nem is lehet őket elmozdítani a választói pozíciójukból. Ők azok, akikért kvázi már „semmit sem lehet tenni”: a kormánypárt számára fixek, az ellenzéknek pedig legalábbis aránytalanul nagy erőfeszítésbe kerülne lebeszélni őket „istenük” imádatáról. Azonban ők jellemzően a rezsim támogatóinak csupán kis százalékát jelentik, és sokkal többen vannak azok, akiket most **egyszeri követőknek** nevezünk. Ők alkotják azt a nem fix méretű, növekedni és csökkenni egyaránt képes tábort, melynek tagjai a kommunikált felszíni vonásokkal legitimálják – saját maguk számára is – az adott rezsim autokratikus tevékenységét. Ezek a választók akkor és csak akkor pártolják a rendszert, ha a számukra kapcsolódási pontot jelentő felszíni vonásokat épek, és fordítva, csak akkor pártolnak el, ha a felszíni vonásokat lebontják s így láthatóvá válnak számukra a rendszer mélységi vonásai. Ezért jelentik ők minden kommunikációs (ergo politikai) stratégia kidolgozásánál a szűk keresztmetszetet, s főképp miattuk kell a továbbiakban részletesen elemeznünk az információs diktatúrák – és konkrétan az ezek egyikének tekinthető orbáni maffiaállam – felszíni vonásait.

Mielőtt azonban rátérnénk az Orbán-rendszer felszíni vonásainak részletes tárgyalására, célszerű „makroszinten” áttekintenünk, hogy hogyan függenek össze és alkotnak rendszert a felszíni és a mélységi vonások az IDKM-ben.

2.1. A liberális demokráciában alkalmazott modell

Az IDKM valójában egy, a liberális demokráciákban is létező pártkommunikációs modell mutánsa. **Az eredeti modell** az alábbi 5 pontban foglalható össze:

1. Adott egy **párt**, melynek vannak különböző, az értékrendjéből fakadóan specifikus céljai a közjó avagy a haza üdvének szolgálatára.
2. Ezeket a célokat **program** formájába önti, mely a létező legrészletesebb, nyilvános kifejtése a párt szándékainak.
3. A pártnak, hogy megvalósíthassa a programját, **el kell nyernie a választók bizalmát**, más szóval meg kell őket győznie, hogy az általa képviselt program a legvonzóbb alternatíva a piacon.

4. A párt azonban azzal a problémával szembesül, hogy területi okokból nem tudja a programját elolvasztani a választóival, ezért a mondanóját **le kell egyszerűsíteni** (szélső esetben néhány szóra, egy szlogenre).
5. A párt, **hogy a leegyszerűsítés irányát meghatározza, „beszélget a néppel”**: többnyire (nagy mintás vagy fókusz csoportos) közvélemény-kutatások segítségével megvizsgálja az adott társadalmi narratívákat, attitűdöket és fontosnak vélt problémákat, hogy földerítsen a választók fejében kellően beágyazott, önmagukat replikálni képes mémeket, hogy azokat aztán saját céljainak kommunikálására használhassa. Például, ha a munkanélküliség a választók legkomolyabb problémája, akkor a párt a kommunikációját erre a kérdésre fogja kihegyezni, míg ha adott esetben a „nemzeti összetartás” az, aminek jegyében a választók el tudnak fogadni egy programot, akkor a párt ilyen színben próbálja majd föltüntetni magát, avagy programjának az erre vonatkozó részeit fogja majd kidomborítani.

Az ilyen kommunikációs modellt használó pártok nem alulról szerveződnek és nem a népi igényekből, civilekkel történő egyeztetések útján származtatják a programjukat (tehát tipikusan nem baloldaliak), hanem éppen ellenkezőleg: **egy szűk szakértői elit** segítségével, szilárd eszmei–ideológiai bázison határoznak meg egy programot, a kommunikáció „*politikai termékei*”¹⁷ pedig arra szolgálnak, hogy a párt megpróbálja szándékait a néppel megértetni, céljait az emberek számára átélhetővé tenni.

2.2. *Mutatis mutandis: az információs diktatúra kommunikációs modellje*

Az IDKM lényegében azonos lépéseket követ az előzőleg vázolt modellel, viszont van néhány lényeges **eltérés**:

1. **Nem egy „párt” adott, hanem az uralmi elit**, illetve annak is a felső, célmeghatározó része.
2. **Céljait nem önti nyilvános programba** (vagy ha így tesz, szabadon értelmezhető kategóriákat használ, pl. „*folytatjuk*”).¹⁸
3. A választók bizalmát az uralmi elitnek ugyanúgy el kell nyernie, mint a liberális–demokratikus pártoknak. (A médiaereje nagyobb, de ez az üzenetek tartalma, illetve azok hatásossága szempontjából nem releváns.)
4. Az uralmi elitnek nem az a problémája, hogy az emberekkel nem tudja elolvasztani a programját (céljai leírását), hanem éppen **az lenne a gond, hogyha elolvasnák**. Lényegében a probléma abból fakad, hogy az autokratikus működés nemigen tartozik a közjó szolgálatának elfogadott módjai közé, így valószínűtlen, hogy ilyen programmal komoly választói tömegeket tudna egy politikai formáció maga mögé állítani.

¹⁷ Nagy Gergely Miklós interjúja G. Fodor Gáborral: G. Fodor: A rendszer igazságait védem. *Magyar Narancs*, 2015/8. (A fogalmat G. Fodor tisztázza blogbejegyzésében:

http://gfg.blog.hu/2015/02/21/gfg_a_muveleti_teruleten_9_wermer_es_polgari_magyarorszag)

¹⁸ „A miniszterelnök szerint egy szóban összefoglalható a Fidesz programja [a 2014-es országgyűlési választásra]: »*folytatjuk*«.” http://mandiner.hu/cikk/20140319_orban_viktor_a_fidesz_programjarol_folytatjuk
Egyébiránt amikor itt „célokról” beszélünk, az valójában egy leegyszerűsítés, mely az autokrácia cselekvéseinek végkifejletét akarja jelenteni. Hogy a működtetők milyen célokat vettek a fejükbe, természetesen nem tudhatjuk.

5. **E probléma megoldására pontosan ugyanazt csinálja, mint a liberális–demokratikus pártok („beszélget a néppel”), de nem a leegyszerűsítés, hanem az eufemizálás irányának meghatározására.**

A két modell közötti különbség kulcsmomentuma **a szűk szakérői elit helyettesítése a szűk uralmi elittel** – minden más ebből következik. A már említett felszíni vonások tehát lényegüket tekintve eufemizmusok, melyek monomorf módon függnek össze a mélységi vonásokkal. (Ezt úgy kell elképzelni, mint a koncentrikus köröket: a belső kör a – feszes – mélységi vonás, míg attól bizonyos, bár jelen esetben nem föltétlenül egyenletes távolságra lévő külső kör pedig a – kevésbé feszes – felszíni vonás.) E főntebb ismerttetett eljárás alapján létrehozott panelekkel az információs diktatúra egyrészt eléri, hogy a választók sokkal inkább elfogadják, hogy a tettei a közjót szolgálják, másrészt viszont elég tág fogalmakat használ ahhoz, hogy azokba beleférjen a *de facto* autokratikus működés is. Lényegében ez tűnt föl a korábban idézett Bencsik Gábornak is: az Orbán Viktor-i kommunikáció a szó legszorosabb értelmében nem bontotta ki az igazság *minden* részletét.

Az IDKM szerkezetében igen gyakran megjelenik egy plusz elem is a liberális demokráciákban használt modellhez képest: ez az ún. **nemzeti–narratíva**, melynek speciális argumentatív alkotóelemeit a „féloldalas narratíva” kifejezéssel jelöljük a továbbiakban. A nemzeti–narratíva (a kifejezésben a „nemzeti” nem jelző, hanem a narratíva fantáziánéve, innen a kötőjeles írásmód) „a felszíni vonások felszínén” található; lényegében ugyanaz a funkciója, mint az eufemizmusoknak – az autokratikus működés láthatatlanítása –, csak hogy **logikailag már egyáltalán nem kötődik a rendszer mélységi vonásaihoz**. Úgy is mondhatnánk, hogy egyfajta „mellébeszélés” – mégis érzelmi töltete és hatékony „világmagyarázó” tulajdonsága miatt roppant hatásos, sőt a rezsimek e narratíva elemeit szokták talán a leggyakrabban bevetni a különböző irányból érkező kritikákkal szemben, a híveik meggyőzésére.

Argumentációs tipológiát tekintve **a féloldalas narratíva** a pszudologikus mém egyik altípusának tekinthető. A pszudologikus mém olyan visszatérő gondolatlem (mém, toposz), amely érvelési hibát tartalmaz, illetve logikailag hibás módon van megszerkesztve. A féloldalas narratíva két dologban specifikus: a hatásában és a szerkezetében. Egyrészt a vita általa olyan síkra terelődik, mely eltér az eredetileg a vita tárgyát képező állítás igazságtartalma vizsgálatának síkjától. Ez utóbbi tulajdonsága nyomán nevezhetjük **„mérgezett érvnek”** is akár, mely az érvelésben járatlan vitapartnerrel könnyen megtévesztheti, minekutána az érv közlöje – sikeresen átterelve a vitát egy olyan logikai síkra, mely az eredeti tárgyat már valójában nem vizsgálja – biztosítja magának a győztes vitapozíciót. Másrészt viszont nem egy egyszerű évről beszélünk, hanem egy komplex *narratíváról*, értelmezési keretről, érvek (állítások) egyfajta rendszeréről, melyek azonban „egy irányba mutatnak” a tekintetben, hogy összességükben egy bizonyos érvelési hibát valósítanak meg. Ez az egyneműség teszi lehetővé, hogy a féloldalas narratíva eleme legyen egy érvelésnek/gondolatsornak, ami vitáról-vitára visszatér (magyarán, hogy kimerítse a mém/toposz fogalmát), másfelől viszont mivel nincs kikötve, hogy konkrétan milyen tartalmakat kell az adott féloldalas narratívának magába foglalni, s pusztán a logikai szerkezet

az, ami állandó, a rezsimapológiáknak egy **elképesztő formagazdagságát figyelhetjük meg** az IDKM-szövegek vizsgálatakor.

3. „Nem leszünk gyarmat!”¹⁹ – a nemzeti–narratíva

Az alábbiakban **a nemzeti–narratíva egy konkrét esetét, az orbáni maffiaállam nemzeti-narratíváját** próbáljuk meg a gyökereitől kiindulva föltérképezni. Ennek során megkülönböztetünk több féloldalas narratívát, valamint különböző mémeket és ún. segédnarratívákat is (a segédnarratívák egyrészt segítenek elmélyíteni azt a vitát, melyet a féloldalas narratíva a mélységi vonáshoz nem kapcsolódó tartalomról gerjeszt, másrészt pedig olyan, szintén nem kapcsolódó tartalmakat hoznak be, melyekkel gördülékenyebbé teszik a narratíva befogadását a hallgatóság számára).

Elemzésünk első fele egy montázs különböző, a narratíva szellemében íródott szövegekből, logikai rendbe ágyazva (mely azonban nem változtatja meg a kijelentések eredeti jelentését, sőt: valójában ez teremti meg azt a kontextust, melyben valamennyi elem teljes értékűen értelmezhetővé válik). A montázs után egy átfogó elemzéssel igyekszünk majd bemutatni a narratíva féloldalas működésmódját, utána pedig a magyar nemzeti-narratívának a rendszerleírások felé történő kiterjesztését: az orbáni munkaalapú társadalom ideáját vizsgáljuk, az ahhoz kapcsolódó valamennyi kormánypárti legitimáló narratívaelemmel együtt. Végül, de nem utolsó sorban pedig ejtünk néhány szót Tölgyessy Péter és a Méltányosság Politikaelemző Központ munkatársainak a nemzeti–narratíva fogalomkészletéből táplálkozó, azt „megértő” és pontosító rendszerleírásairól.

Az elemzés előtt szeretnénk még egyszer leszögezni, hogy a kérdéshez való hozzáállásunk alapvetően funkcionalista, s bár ezért a kritikánk akár érzéketlennek is tűnhet, nem tagadjuk (sőt a narratíváknak a politikai cselekvés szempontjából kiemelten fontos tulajdonságának tekintjük), hogy **sokan hisznek azokban az értékekben, amelyekre e narratívák hivatkoznak**. Viszont szeretnénk megmutatni, hogy egy vitában hol számítanak ezek releváns érvnek (kvázi hogyan kell őket a „helyükön kezelni”) és egyúttal azt is, hogy logikailag hogyan lehetséges, hogy ezek a bármely szabad országban is fontos értékek legitimálni tudják egy autokrácia kiépülését és működését.

3.1. A narratíva: „a független, szuverén, nagyobb mozgástérrel rendelkező, magabíró Magyarország”²⁰

3.1.1. A demokrácia–narratíva

A nemzeti–narratíva kiindulópontjául szolgáló féloldalas narratívát illusztrálandó, idézzük föl Harangozó Tamás és Orbán Viktor csörtéjét 2014 végéről. E parlamenti vitában, mikor a szocialista ellenzéki képviselő azt szögezte a miniszterelnökhöz, hogy „*az ön által felépített*

¹⁹ Orbán Viktor: Nem leszünk gyarmat! A miniszterelnök ünnepi beszéde. Budapest, 2012. március 15-én. http://www.miniszterelnok.hu/beszed/nem_leszunk_gyarmat

²⁰ Bódis András interjúja G. Fodor Gáborral: Nagy mellény helyett kijózanodást! *Heti Válasz*, 2015/17.

rendszer és működése leginkább a Cosa Nostráéra hasonlít”, az a következővel vágott vissza: „(...) gondolja át, hogy vajon helyénvaló dolog-e maffiának nevezni olyan kormánykoalíciót (...), amely többedik alkalommal is kiérdemelte a magyar választópolgárok bizalmát.”²¹

Az Orbán által használt argumentum alapesete a demokrácia-narratívának, mely a demokrácia egy speciális értelmezéséből következik. E szerint az értelmezés szerint a demokráciában azért helyezik a hatalmat a nép kezébe (s azért van általános választójog, alkalmasint), mert „*az igazság a választóknál van*”,²² magyarul **a nép bölcs, helyesen dönt, s így akit a többség megválaszt, az a nép érdekét, egyszersmind a nemzeti érdeket „nem vitákon keresztül, hanem a maga természetességével képviseli”.**²³ Lévén, hogy e szerint az értelmezés szerint a nemzeti érdek a nép érdekével azonos, amit a többség – bölcsen – maga határoz meg, a demokrácia ideális állapota egyfajta direkt, intézmények és hasonló akadályok által nem torzított kontaktus/konzultáció a nép és az általa megválasztott (kvázi érdekérvényesítés céljából „megbízott”) kormányzat között.²⁴

Mindebből legalább három dolog következik:

- **A kormány legitimitását** (mely önmagában egy segédnarratíva) **tisztán a nép adja.** Schmidt Mária megközelítésében – Guglielmo Ferrero olasz-svájci politikatudós nyomán – „*a legitimitás elengedhetetlenül szükséges feltételei*” két pontban összefoglalhatók: 1) „*a választók szabadon kifejezhessék akarataikat*”, 2) „*a többség, mely kormányt alakít, valóban többség legyen*” (tehát „*csalás, machináció nélkül, jól láthatóan, mindenki számára nyilvánvaló nyertese legyen a választásoknak*”).²⁵ G. Fodor Gábor ennél valamivel konkrétan utal a demokrácia-narratíva gyökerére, mikor leszögezi, hogy „*a modern demokráciáknak nincs más morális igazolása mint a numerikus többség.*” Az ilyen, „*többségi elvre*” épülő demokráciát G. Fodor „**plebejus demokráciának**” nevezi, mely sajátos célokat tűz ki maga elé, amik „*azonban nem absztrakt, hanem hús-vér emberek meggyőződése, érdekei és hitei, a numerikus többségé. Egy plebejus kormány tehát nem az absztrakt elvek, hanem a többség, az emberek mellé áll. A társadalom releváns csoportjait szervezi többséggé, tartja össze egy közösséggé.*”²⁶
- Ha a kormány és a nemzeti érdek egyetlen viszonyítási pontja a nép, akkor **a többségi érdek érvényesülését semmi, a néptől különböző erő vagy idea nem korlátozhatja.** A nép véleménye, kvázi „*a józan ész fontosabb, mint az*

²¹ Mindkét fölszólalás teljes terjedelmében olvasható az Országgyűlés 2014. november 17-i jegyzőkönyvében: http://www-archiv.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fszoveg?p_uln=26&p_ckl=40&p_felsz=1&p_szoveg=&p_felszig=281

²² Bódis András interjúja: Nagy mellény...

²³ Orbán: Megőrizni...

²⁴ Ld. pl. Orbán Viktor: A nemzeti konzultáció nagyszerű érték. *fidesz.hu*, 2011. április 1. <http://www.fidesz.hu/hirek/2011-04-01/orban-a-nemzeti-konzultacio-nagyszeru-ertek-video/>

²⁵ Schmidt Mária: A demokrácia erkölcsi állapotáról. In: Uő: *Politikailag inkorrekt. (Esszék diktatúráról és demokráciáról)* XX. Század Intézet, Budapest, 2010.

²⁶ G. Fodor Gábor: GFG a Centrális Erőtérben 3.: Plebejus demokrácia – az igazolás. *GFG blog*, 2014. szeptember 21. http://gfg.blog.hu/2014/09/21/gfg_a_centralis_eroterben_3_plebejus_demokracia_az_igazolas

ideológia”,²⁷ ezért a plebejus kormány erős állama „a politikát előtérbe helyezi a gazdasággal szemben”,²⁸ s az ő rendszerében a sorrend „először a politikai egység, utána a jog uralma”.²⁹ (Máshogy fogalmazva „a pozitív jog felett áll a nép igazságérzete, az igazságosság eszméje”).³⁰ Világos, hogy akinek a vágya – a rendszerrel szemben – „a többségi uralom korlátozása” például a választói fölhatalmazással nem bíró „»fékek és ellensúlyok« eszközeivel”, „és a választott tisztviselők szűkebb mozgásterét kívánja”, az e logika szerint „valójában nem több, hanem kevesebb demokráciát követel”.³¹ A plebejus kormányt csak maga a nép befolyásolhatja: ahogy Schmidt fogalmaz, „a politikának a saját érdekeit szem előtt tartva kell korlátoznia magát. Ha ugyanis nem teszi, az visszaüt: a választók megbüntetik”.³² (Demokrácia pedig, logikusan, addig van, amíg a többség ezt megteheti.)³³

- Ha a többséget maga mögött tudó kormány intézkedéseit kritizálják, az **joggal hivatkozhat arra, hogy az egész országot „támadják”**,³⁴ hisz a kormánytöbbség a nép többségének akarata szerint képviseli a nemzet érdekeit.

3.1.2. Nemzeti érdekek a nemzetközi térben – ségédnarratívák és a „kettős mérce”-mém

Természetesen az előbb elmondottak nemcsak Magyarországra, hanem valamennyi más országra is vonatkoznak: lévén, hogy az uniós politikusok a saját választóiknak tartoznak elszámolással, világos, hogy csak a saját országuk érdekeit tartják szem előtt. **Az európai uniós vitákban sem történik más, mint nemzetiérdek-érvényesítés, bárki bármit mond,** s bárhogy is próbálják az uniós politikusok valós szándékaikat az „európai álláspont” polkorrekt álarca mögé rejtetni. „Minden a nemzeti érdekről szól, de ez Európa. Az európai politika a felöltöztetések közti viták terepe. Analitikus politikai pornó”, melynek szereplői úgy gondolkodnak, hogy „csak öltöztessük fel a német, a francia, a lengyel érdeket, csak rejtsem el a saját ambícióimat, a politikai rivalizálás kényszerű logikáját”. Pedig, mutat rá G. Fodor Gábor, „[a]z európai álláspont csak egy konstrukció. (...) hús-vér érdekekről van szó, nemzeti érdekekről, személyes érdekekről. Ez ugyanolyan mint az »objektív« álláspont, nem lehet ellene eredményesen érvelni. Adaptív sunnyogásra van szükség. El kell játszani a játékukat. Fel kell öltöztetni a saját érveinket. Kettős beszédre van szükség. Másként kell beszélni kifelé és befelé, és közben persze meg kell vádolni a másikat a kettős beszéd vádjával. Mindenki ezt

²⁷ Orbán Viktor fölszólalása az Országgyűlés 2010. július 22-i ülésnapján. http://www-archiv.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fszoveg?p_uln=28&p_ckl=39&p_felsz=1&p_szoveg=&p_felszig=173

²⁸ Barcza György egy félmondata az Urbán Lászlóval, Oszkó Péterrel és Pogácsa Zoltánnal folytatott vitájából. Az Index összefoglalója: http://index.hu/gazdasag/2014/11/13/illiberalis_allam_urban_oszko_pogatsa_barcza/

²⁹ Láncki András: Jog és politika határán. *Kommentár*, 2010/6. Hasonlóakat olvashatunk egy másik írásában is, ahol Láncki leszögezi, hogy „az alkotmányozás elsősorban politikai folyamat, és nem jogalkotási procedúra. (...) Minden írott alkotmány a politika terméke, a jog ekként eszköze.” Uő: Szükség van-e írott alkotmányra? In: Jakab András–Körösi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*. Új Mandátum, Budapest, 2012.

³⁰ Sárközy: *Kétharmados...* 247. o.

³¹ Megadja Gábor: A nép nevében? Szuverenitás és demokrácia. *Látószög blog*, 2015. február 11. <http://latoszogblog.hu/blog/a-nep-neveben-szuverenitas-es-demokracia>

³² Stumpf András interjúja Schmidt Máriával: Schmidt: Sok az arrogancia. *Heti Válasz*, 2011/31.

³³ Ld. pl. Török Gábor: Mindenki lehet kőműves. *törökgaborelemes*, 2014. szeptember 26.

³⁴ Ld. pl. <http://mno.hu/eu/orban-konnyu-es-gyors-megallapodasra-szomit-percrol-percre-az-ep-bol-1044446>

csinálja, a baloldaliak is...”³⁵ Egy ilyen politikai térben, ahol minden nemzet szemben áll egymással, a támadások ellen **a plebejus kormány nem tehet mást, mint hogy „[a] többség érdekeit és igazságait védi és erősíti.** Ezért konfliktusokat is kész vállalni bárkivel szemben, aki veszélyezteti a többség érdekeit és igazságait – a liberális demokrácia híveivel szemben is.”³⁶

Egy ugyanerről a tőről fakadó segédnarratíva szerint **ugyanígy a saját, illetve a mögöttük álló állam(ok) érdekeit követik a nagy nemzetközi szervezetek is,** nem pedig a mi nemzeti érdekeinket. Maga **az Unió** is e szervezetek közé tartozik, legalábbis is G. Fodor szerint, aki egy írásában leszögezi, hogy „[m]i magyarok azért vagyunk szálla Európa szemében, mert mi mondtuk ki az elsők között, hogy a király meztelen: nem az európai polgárok érdekét nézi, hanem az intézményekét és a bankokét.”³⁷ És, mutat rá Schmidt, „[m]iközben az USA nyíltan és büszkén vállalja és képviseli nemzetállami érdekeit, az európai vezetők sok esetben önként alárendelik nemzeti érdekeiket a globális gazdaság, illetve a nemzetközi pénzügyi szervezetek piaci érdekeinek”.³⁸ Hogy a szereplőket nevesítse, Schmidt egy másik esszéjében az 1976-os brit devizaválsághoz megy vissza, ahol **az IMF** által nyújtott hitelnek a pénzügyi szervezet és az amerikai pénzügyminisztérium által közösen megállapított feltételei kapcsán kijelenti, hogy „[a]z itt alkalmazott eljárás alapozta meg azt a neoliberalizmusnak, illetve globalizációnak nevezett új nemzetközi gazdasági rendszert, amelyben az USA az IMF-en keresztül érvényesítette pénzügyi érdekeit”.³⁹

Az eltérő érdekek képviselőjét és a G. Fodor-i „felöltöztetést” alátámasztandó, megjelenik a narratívában **egy segédmém, a „kettős mércé”,** ami azt jelenti, hogy valaki két személy/oldal/ország azonos döntéseit/cselekedeteit eltérően, sőt legtöbbször eltérő előjellel ítéli meg – nyilvánvalóan azért, mert a két személy/oldal/ország nem ugyanannyira kedves neki. Schmidt Mária történészi (főhangú politikai) munkásságában is beszél a kommunizmus és a náciizmus megítélése tekintetében a „balliberális” oldal „kötelezően előírt kettős mércéjéről”,⁴⁰ de ami jelen esetben lényeges, az a Nyugat hazánkkal, Magyarországgal szemben alkalmazott kettős mércéjének vélelme. Ilyen volt például, amikor Orbán az IMF-tárgyalások kapcsán – a Népszabadság beszámolója szerint – elmondta, hogy „[n]em szeretjük a kettős mércét, de ennek ellenére meg kell egyeznünk (...). Hozzátette, hogy Egyiptom a magyar kormánnyal egy időben kért segítséget a Nemzetközi Valutaalaptól, és ők már meg is kapták a hitelt, miközben velünk még el sem kezdték a tárgyalásokat. Bizonyítandó a kettős mércét, felsorolta még Belorussziát, Pakisztánt, Csádot, amelyek a magyar kérés óta segítséget kaptak az IMF-től.”⁴¹ Amikor az EU-val állt „hadban”, a miniszterelnök egy spanyol lapnak azt nyilatkozta, hogy „Brüsszelben csupán igazságos bánásmódot szeretnénk

³⁵ G. Fodor Gábor: Brüsszel nem Moszkva. In: Uő: *GFGblog*. Századvég Kiadó, Budapest, 2014.

³⁶ G. Fodor: *GFG a Centrális Erőtérben* 3...

³⁷ G. Fodor Gábor: *A farizeus Európa*. In: Uő: *GFG*...

³⁸ Schmidt Mária: Nemzeti kontra nemzetközi. In: Uő: *Nyugaton a helyzet változóban*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Budapest, 2013.

³⁹ Schmidt Mária: Kényszerzubbonyban. In: Uő: *Nyugaton a helyzet*...

⁴⁰ Schmidt Mária: Korunk hőse. In: Uő: *Politikailag*... Ld. még Uő: „Holocaustok” a huszadik században. *Magyar Hírlap*, 1999. november 13.

⁴¹ http://nol.hu/gazdasag/orban_nem_szeretjuk_a_kettos_mercet_de_meg_kell_egyezunk-1307270

elérni. *Elutasítjuk, hogy bármiféle kettős mércét alkalmazzanak velünk szemben*”,⁴² a 2010 után kialakult magyar közjogi helyzetet bíráló Tavares-jelentés európai parlamenti vitáján pedig azt hangsúlyozta, hogy „(...) *nem akarunk olyan Európát, ahol az egységet elítélik ahelyett, hogy tisztelnék, ahol a szabadságot korlátozzák, és nem kiteljesítik. Nem akarunk olyan Európát, ahol kettős mércét használnak. (...) Mi küzdeni fogunk mindenkivel, aki másodrendű polgárokként akar bánni velünk, akik birodalmat akarnak csinálni az unióból.*”⁴³

Egy másik, hasonlóan emlékezetes – bár nem *expressis verbis* – kettősmérce-hivatkozás Schmidt egyik esszéjében található, ahol a történész a fideszes identitás egyik sarokköve, a 2004-es kettős állampolgárságról szóló népszavazás és az az előtti szocialista kampány kapcsán össze is kötötte azt a nemzetárulás vádjával. Mint írja, „[i]lyen románellenes és sovíniszta kampányt egyetlen jobboldali politikusnak sem bocsájtottak volna meg a »fejlett« világ megmondóemberei. Mivel balos elvtársaik csinálták, szemet hunytak felette. Nem csoda, hogy a szocialisták és a velük szövetséges liberálisok a nemzeti kérdés bagatellizálásával rótták le hálájukat a Nyugatnak azért, mert kommunista múltjuk ellenére elfogadta és támogatta őket. (...) Azzal, hogy eltagadták a nemzeti identitás fontosságát, a szocialisták és a liberálisok még gördülékenyebben besorolhattak a nyugati baloldal mellé, hiszen ateizmusuk, marxizmusuk és a nemzetköziség (bármit is jelentsen), a nemzetek felettség, vagyis a globális pénzvilág érdekei mellett kiállás nagyon is egybecsengett a nyugati beérkezett[?]”⁴⁴ baloldal mainstreamje által megkövetelt értékrenddel”.⁴⁵ Mint látjuk, **a narratíva itt körbeér: a „nemzeti kérdés/identitás” azonosul a „nemzeti érdek” képviselőjével, melyet, ha valaki kritizál – pláne egyetértésben külföldi kritikusokkal –, az nem pusztán „támad”, hanem konkrétan saját hazáját árulja.** Ahogy Orbán egy ünnepi beszédében fogalmazott, „*a magyar szabadságnak nemcsak hősei voltak, hanem árulói is. Tudjuk, hogy az összes forradalmunkat külföldről verték le. Tudjuk azt is, mindig voltak olyanok, akik segítettek a külső ellenséget. Muszkavezetők, pufajkások, vörös bárók – mikor mi volt éppen a világdívat. (...) Azt is tudjuk jól, hogy Magyarországot és a magyar embereket a volt kommunisták adták a spekulánsok és a nemzetközi pénzipar kezére. Tudjuk, hogy ők voltak és mindig ők azok, akik készen állnak arra, hogy Magyarországot ismét átadják a gyarmatosítóknak. (...) A pufajkát öltönyre, a tavarist Tavaresre cserélték.*”⁴⁶

3.1.3. A mozgástér–narratíva

Hogy a többségi–nemzeti érdekeket érvényesíteni tudja, **a plebejus kormányznak le kell bontania a céljai (hatékony) elérését gátló valamennyi akadályt: minden téren növelnie kell politikai mozgásterét.** „*A politikai cselekvés lényege a hatalom, a hatalom építése*

⁴² Az Inforádió/MTI összefoglalója. <http://inforadio.hu/hir/belfold/hir-557893>

⁴³ Ld. pl. a HírTV részletes összefoglalóját: Orbán visszautasította a Tavares-jelentést. 2013. július 2. <http://mno.hu/hirtvkulfold/vita-magyarorszagrol-az-ep-ben-1170314>

⁴⁴ Schmidt ezzel talán arra utalt, amit G. Fodor is fejtegetett egy írásában, nevezetesen, hogy „*Magyarországon a baloldal nem úgy nőtt ki a földből mint a fű vagy a fa. Az embereknek egész egyszerűen megmondták, hogy ti most kommunisták vagytok, illetve jobban jártok, ha azok lesztek. Magyarországon ugyanis a baloldaliságot kikényszerítették.*” G. Fodor Gábor: Baloldal. In: Uő: *GFG...*

⁴⁵ Schmidt Mária: Újra vívott régi csaták. In: Uő: *Nyugaton a helyzet...*

⁴⁶ Orbán Viktor: Köztedünk a valódi felszabadulás felé. A miniszterelnök ünnepi beszéde 2013. október 23-án a Hősök terén. http://www.miniszterelnok.hu/beszed/kozeledunk_a_valodi_felszabadulas_fele

politikai célok érdekében”, ahogy Láncki András fogalmaz.⁴⁷ Török Gábor szerint az, hogy Orbán „rengeteg politikai munkát végzett annak érdekében, hogy (...) az ellenakaratókat először a saját oldalán, majd a politika egészében minimálisra csökkentse”, hatalmas politikai teljesítmény, sőt: „[e]z a minimális feltétel. A világ legjobb programját sem lehet e nélkül megvalósítani.”⁴⁸ G. Fodor pedig egy írásában arról értekezik, hogy ez nem más, mint maga a szabadság, mely „mindig gyakorlati és nem elméleti kérdés (...). A szabadságot megvalósító hatalom pedig nem ismer nyugvópontot: csak tűzvész meg nyargalás az élete. (...) nyargal (...), újabb és újabb mozgásteret nyitva a cselekvés számára, büszkén jelentve ki, hogy az »előre!« annyit tesz: akármerre, egyetlen dolgot őrizve csak meg: saját körülrajzolhatatlanságát. S ha megpróbálják előre eltorlaszolni a végtelen fullánkját (mondván: nincs mozgástér, nincs alternatíva, úgysem lehet másként csinálni és így tovább), akkor mindig tesz vagy mond valami megjósolhatatlant, rést nyitva a lezárt kapukon”.⁴⁹ Láncki egy interjújában ezt az attitűdöt az orbáni politika egyik kulcsmomentumaként jelöli meg, sőt egyenesen „**mozgástér-bővítő politikáról**” beszél.⁵⁰

Ez a féloldalas narratíva két részből áll:

- **A belső mozgástér növelése.** Zárug Péter Farkas a 2010 utáni orbáni rendszerváltás fékek és ellensúlyokkal kapcsolatos átalakításait elemezve állítja, hogy „[a] végrehajtó hatalom hatékonyságát, racionalizáltságát és gyorsaságát látta a miniszterelnök abban, hogy (...) lebontotta a korábbi konszenzuális modell azon elemeit az állami intézmények (...) esetében, amelyek gátolták azok nyílt pártpolitikai megszállását. (...) olyan centralizált kormányzati rendszert hozott létre, amelyik a lehető leggyorsabb végrehajtást biztosította számára”.⁵¹ Sárközy Tamás ezt úgy foglalja össze, hogy „[a] hagyományos jogállami felfogás (...) akadályozza Orbán Viktor gyors országátépítő szándékát”.⁵² Schöpflin György pedig – Török Gáborhoz hasonlóan – arra figyelmeztet, hogy „ha cselekvőképességgel rendelkező kormányt szeretnénk látni (...), akkor ne misztifikáljuk túl a fékek és az ellensúlyok kívánatosságát, mert könnyen lehet, hogy a túl sok fék, a túlbujánzó ellensúly magát a rendszert lehetetleníti el”.⁵³
- **A külső mozgástér növelése – a nemzeti szuverenitás melletti kiállás.** Ez rögtön két dolgot jelent: egyrészt *szuverenitást*, tehát, hogy önállóan, külső diktátumok nélkül, „[m]i, magyar polgárok akarjuk eldönteni, hogyan éljünk”,⁵⁴ „[n]em leszünk gyarmat”,⁵⁵ stb.; másrészt pedig azt, hogy ez a szuverenitás a *nemzetre* vonatkozik – tehát a plebejus demokrácia esetén a többség által fölhatalmazott

⁴⁷ Csuhaj Ildikó interjúja Láncki Andrással: Láncki: Orbán tudja, mi a néplélek, és a politikában minden próbaszerencse. *Népszabadság*, 2014. október 2.

⁴⁸ Pungor András interjúja Török Gáborral: Szervilis világ. *168 Óra*, 2014/40.

⁴⁹ G. Fodor Gábor: Szabadság. In: Uő: *GFG...*

⁵⁰ Exterde Tibor interjúja Láncki Andrással: Láncki: Felbomlóban van, amit eddig kész ténynek vettünk. *Inforádió*, 2015. január 27. <http://indavideo.hu/video/InfoRadio - Arena - Lanczi Andras - Iresz>

⁵¹ Zárug Péter Farkas: Vázlat a második Orbán-kormány konfliktusainak megértéséhez. In: Tóth Gy. László–Lentner Csaba–Zárug Péter Farkas: *Kik támadják Magyarországot és miért?* Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.

⁵² Sárközy: *Kétharmados...* 247.

⁵³ Schöpflin György: Fékek, ellensúlyok, és a megoldatlan rendszerhibák. *Magyar Nemzet*, 2013. november 7.

⁵⁴ Megadja: A nép...

⁵⁵ Orbán: Nem leszünk...

kormányra, aki így „a népszuverenitás megtestesítője”.⁵⁶ A nemzeti kormány – Tellér Gyula megfogalmazásában – „a saját érdekét követni merő valódi szuverén”, akinek külpolitikai alaphelyzete „az összeszövetkezett hazai és euroatlanti ellenzőkből álló »politikai satu«”,⁵⁷ aminek logikus következménye a „nemzeti szabadságharc”⁵⁸ a nemzeti érdek érvényesülését korlátozni akaró külhatalmakkal (például az Európai Unióval) szemben. Ezt – és egyébként nagyjából a nemzeti–narratíva valamennyi elemét – hatékonyan egészíti ki minden, a külső–belső ellenzők személyére és (politikai) múltjára, illetve vélt vagy valós érdekeire vonatkozó segédnarratíva, mint például a kommunisztázás, a marxisztázás, a – jellemzően külföldi, vagy konkrétan: Soros György általi – lefizettség vádja, és így tovább.

3.1.4. A „magyar modell”–narratíva

Egy önálló, a magyar sajátosságainkra, vágyainkra, érzéseinkre, kultúránkra szabott modell igényét három, egymásba átforgatható irányból is meg lehet fogalmazni. Először is, **a magyar modell következik a demokrácia–narratívából**: mivel a nemzeti érdek teljesen egyedi, s minden mással *ab ovo* összehangolhatatlan, logikai szükségszerűség a létezése valamiféle nemzeti modellnek. A magyar modell így egyedülálló; a nemzetközi térben a pozíciója szükségképpen nem elfogadó vagy más modellek szerint cselekvő, hanem (mivel valamilyen interakcióban kell lenni) inkább befolyásoló. Orbán tusványosi beszédeiben – mint Csizmadia Ervin fölidézi – már első miniszterelnöksége idején is hangsúlyozta, hogy „nem elég (mint a balliberális vetélytársak mondják) »követni« Európát, »befolyásolni« is kell. A Fidesz ebben az értelemben »kettétörni« a politikai mezőnyt. Azokra, akik »formálni« akarják a külső körülményeket (ezek lennének ők), és azokra, akik csupán »alkalmazkodni« kívánnak (ezek az ellenfeleik)”.⁵⁹ A narratíva értelmében az alkalmazkodókat legjobban az a „néhány tucat ember” reprezentálja, aki – Schmidt egy 2006-os írása szerint – már „több mint hat évtizede (...) uralja a közbeszédet. (...) Elkötelezettek az újabb és újabb szellemi divatok iránt, azok értékrendjét haladéktalanul magukévá teszik, és elvárják, sőt megkövetelik, hogy mások is azt tekintsék zsinórmértéknek. (...) annak a modellnek a szolgai átvétele mellett agitálnak, amit a New York-i és berlini liberális elit kínál fel szellemi táplálékul.”⁶⁰

A második megközelítés szerint **nemzeti kultúránk, gondolkodásunk egyedisége okán gondolhatjuk, hogy nekünk valami speciális modell kell**. Ezt Orbán sokat idézett kötcsei beszédében részletesen kifejtette, összekötve a nemzeti kultúrát és a kormányzati tevékenységet: „(...) a mindenkori ideális magyar kormányzatot annak a felismerésnek kell vezetnie, hogy a magyarok közössége, s egyáltalán a létezés magyar minősége többek között abból ered, hogy rendelkezünk egy saját, csak ránk jellemző látásmóddal, ahogyan leírjuk, megértjük, érzékeljük és kifejezzük a körülöttünk lévő világot. (...) ez a kulturális minőség az, amit egy kormányzatnak meg kell őriznie, illetve ezt a közösséget abban az állapotban kell

⁵⁶ Sárközy: *Kétharmados...* 248. o.

⁵⁷ Tellér Gyula: Született-e „Orbán-rendszer” 2010 és 2014 között? *Nagyvilág*, 2014/3.

⁵⁸ Ld. pl. http://hvg.hu/gazdasag/20130312_Orban_A_felsooktatas_forro_krumpli_most_n

⁵⁹ Csizmadia Ervin: A méregfog kihúzása. *Népszabadság*, 2014. szeptember 6.

⁶⁰ Schmidt Mária: Egyszólamú Európa? In: Uő: *Politikailag...*

megtartania, hogy a bennünket az összes többi nemzeti közösségtől megkülönböztető kulturális minőség fennmaradjon. Valójában tehát a kormányzás célja és feladata – nagybetűvel és egybeírva – Magyarország közjogi értelemben vett vezetése, tartalmilag pedig annak biztosítása, hogy a nagybetűs Magyarország kisbetűvel és két szóban írva: magyar ország maradjon.”⁶¹ Többen próbálják ezt kormányoldalról konkretizálni, és egy segédnarratíva keretében tárgyalni, hogy miért is egyedi a magyar kultúra,⁶² de a leghatékonyabb viszonyítási pont mégiscsak az lett, hogy **a nép olyan, mint a kormány, amelyet megválasztott** (s másodszer meg is erősített, méghozzá kétharmaddal). Láncki egy interjúban le is szögezi, hogy Orbánnak „van valami nagyon fontos érve és igénye, hogy a néplelket megértse. (...) Mert nem tud senki sem irányítani, sem királyként, sem diktátorként, sem császárként, ha nem próbálja megérteni, hogy a néplelek micsoda. Hát még egy demokráciában.”⁶³ Máshol pedig azt mondja: „nem vagyunk olyanok, mint a nyugati társadalmak, akármelyik modelltől is beszélünk. Mi jobban ragaszkodunk a kultúrához, mint a civilizációhoz. Jobban ragaszkodunk a magyar identitáshoz – és politikailag ez az elmúlt 4-5 évben az első számú politikai céllá változott –, mint bizonyos formalitásokhoz, (...) intézményekhez. Az intézményekkel problémáink vannak, mert az sokkal nagyobb fegyelmet, sokkal nagyobb bizalmi szintet feltételez, hogy (...) elismerjük ezeket az intézményeket tekintélynek.”⁶⁴

A harmadik megközelítés kritikai: **azért kell saját modell, mert a többi, a másik avagy az eddig követett modell rossz.** A nemzeti-narratíva szerint, ami 2010 előtt hazánkban hódított, nem volt más, mint „[a] huszadik század végének, illetve a huszonegyedik század elejének nyugati, militáns liberalizmusa”, mely „fejlettségi fokra és az eltérő kulturális tradíciókra való tekintet nélkül mindenkire rá akarja kényszeríteni a nyugati normák és szabályok (...) átvételét. Mindenkinek kötelező bevezetni a nyugati életforma (...) vívmányait: a demokráciát, az általános és egyenlő választójogot, a szólás- és gyülekezési szabadságot, egyenjogúsítania kell a női és szexuális kisebbségeket stb.”⁶⁵ Azonban „[a] 2008-as világgazdasági válság után, amikor a piac mindenhatóságába vetett neoliberális hit összeomlott, s a korábban fanatikus vallásossággal benne hívők egyetlen entitáshoz, az államhoz mint szuverénhez tudtak csak fordulni segítségért, (...) a Breton Woods-i rendszer széthullása utáni liberális ideológia és nyugati államszervezés is” csödbe jutott. Ennek nyomán a világ számos pontján polgárjogot nyert az a nézet, hogy „végre az állam legyen inkább újra élet-halál ura, de tegyen rendet, s teremtsen békét a szuverén, az új Leviatán”.⁶⁶ Vegyítve mindezt a rendszerváltás hazai sikertelenségének húsbavágó élményeivel, „az évtizedek óta uralkodó piacosító, jogállami konszenzus” Magyarországon is „tartósan megbomlott. A globális kapitalizmus rendjét meglehetősen különböző alapon, de valamiképpen mégiscsak megkérdőjelező gondolatok jókora teret nyertek. (...) A kilencvenes

---

⁶¹ Orbán: Megőrizni...

⁶² Ld. pl. Novák Attila és Máthé Áron írásait a *Nemzeti Érdek* 2013/3. számában, vagy Schmidt Mária több esszéjét a már idézett kötetekben.

⁶³ Csuhaj Ildikó interjúja: Láncki: Orbán tudja...

⁶⁴ Exterde Tibor interjúja: Láncki: Felbomlóban van...

⁶⁵ Schmidt Mária: Múlt és jövő. In: Uő: *Nyugaton a helyzet...*

⁶⁶ Zárug Péter Farkas: Leviatán ébredése. In: Uő: *Leviatán ébredése. (Avagy illiberális-e a magyar demokrácia?)* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015.

évek elején még a polgárosodás leginkább tankönyvszerű megoldásait hirdető Fidesz 2010-ben már a rendszerváltás húsz évének tagadásával állt az ország elé. (...) Immáron nem szerves nyugatos polgárosító reformok megvalósítására kért felhatalmazást, hanem főleg a Fidesz választások utáni értelmezésében a kivételes szavazói támogatás az elmúlt évtizedek tagadásának, és valamiféle új irány keresésének szolt.”⁶⁷ Aztán végül a Fidesz kétharmados győzelmével „forradalom történt a szavazófülkékben”,⁶⁸ ami „mint dramaturgia annyit jelent, hogy **(1) a feladat egy egészen új rend kiépítése, (2) ebben a munkában a régi rend akadály, (3) a régi rend lebontása során felvállalt konfliktusok, legyenek azok bármilyen fájdalmasak is, nem megkerülhetőek, hiszen a (4) a régi lebontása nélkül nem lehetséges az új kiépítése.**”⁶⁹ Máshogy fogalmazva, Orbán „[ú]gy ítéli meg, hogy sok szempontból kudarcot vallott a rendszerváltás, s azt a választ adja, hogy át kell rendezni az erőviszonyokat, az akkor kialakított érdekhálókat szét kell szaggatni, újakat kell szőni.”⁷⁰ Ennek megfelelően a „2010 és 2014 között meghozott intézkedések mindegyike érzékeny ponton sértette meg a **status quót őrző elit** érdekét, nálunk és külföldön egyaránt. A kellemetlenségekkel arányosan váltak az Orbán elleni politikai és médiatámadások kül- és belföldön egyre dühödtebbekké és gyakoribbakká.”⁷¹ Ahogy G. Fodor Gábor fogalmaz: „[v]elünk az a baj, hogy magyarul kezdtünk el misézni”.⁷²

3.2. A narratíva féloldalas működés módja

A narratíva legfontosabb diszkurzív jellegzetessége a „nemzeti érdek” fogalmának megkérdőjelezhetetlensége, lényegében öncélként való föltüntetése és valóságos „értékké” misztifikálása. Azzal, hogy egy ilyen elem jelen van a narratívában, annak, aki jogot formálhat arra, hogy a fogalmat jelentéssel töltsen meg, lehetősége nyílik, hogy lényegében **bármilyen cselekedetet a fogalom mögé rejtessen**, azzal egyenértékűvé tegyen, így kölcsönözve az említett cselekedetnek hasonló megkérdőjelezhetetlenséget és önértéktárust. A narratívaelem tehát logikailag nem kapcsolódik az az által – szó szerint – lefedett tevékenységhez, ergo a nemzeti érdek érvényesülésének tiszteletre méltó kívánalmából egyszersmind nem következik logikailag a fogalom által éppen aktuálisan fedett kormányzati tevékenység támogatása is.⁷³ Egy vitában pusztán a nemzeti érdekre való hivatkozás tehát nem jelent semmit, pontosabban bármit jelenthet, a „nemzeti érdek” egyetlen fix ismérve saját nemzeti tartalma, így a fogalom (a narratívában) végső soron tautologikus.

A narratíva persze próbálja indokolni a „védett” pozíció meglétét, például azzal, hogy nem akárki jogosult a „nemzeti érdek” definiálására, hanem konkrétan a többség által a saját

⁶⁷ Tölgyessy Péter: Az Orbán-rendszer természete: 1. Lemaradó ország. *komment.hu*, 2013. június 18. <http://www.komment.hu/tartalom/20130617-tolgyessy-peter-az-orbanrendszer-termeszete-1.html>

⁶⁸ Orbán Viktor: Forradalom történt a szavazófülkékben. A miniszterelnök ünnepi beszéde a Vörösmarty téren. Budapest, 2010. április 25. http://www.miniszterelnok.hu/beszed/forradalom_tortent_a_szavazofulkekben

⁶⁹ G. Fodor Gábor: Háború és háború. In: Uő: *GFG...*

⁷⁰ Stumpf András interjúja Láncki Andrásal: Láncki: Kikérem magamnak! *Heti Válasz*, 2014/47.

⁷¹ Schmidt Mária: A bátorság próbája. *valasz.hu*, 2015. február 10. <http://valasz.hu/publi/a-batorsag-probaja-109466>

⁷² G. Fodor: Farizeus...

⁷³ Ezért nem állja meg a helyét Láncki András azon állítása, miszerint azok, akik szerint „a jelenlegi kormány kollektív bünszövetkezetként működik”, „morálisan zárójelbe teszik a népakaratot”. Láncki András: Baloldali ideológia. *Heti Válasz*, 2014/47.

érdekeinek – mely egyúttal a nemzet érdeke – képviselőre megválasztott kormányzat. Fontos azonban látni, hogy **ebből az érvelésből nem következik más, csak a diktatúra logikája**, hiszen ha a rezsिम minden, a sajátjától eltérő véleményt és cselekedeteire vonatkozó kritikát azzal hárít el, hogy őt választották meg az emberek, s így nála az „emberek igazsága”, azzal ellehetetleníti azokat a célokról vagy/és eszközökről szóló vitákat, melyekben a különböző értékrendek és álláspontok ütközhetnének, s melyek folytán a választók megváltoztathatnák a döntésüket a nemzeti érdek mibenlétéről, illetve arról, hogy annak képviselőre ki a leginkább hivatott. Röviden tehát a nép számára – még ha el is fogadjuk, hogy a nép bölcsen, a saját jól fölfogott érdekei érvényesítésére választotta meg a nemzeti-narratívát hangoztató kormányt – nem marad más, mint elfogadni azt a nemzetiérdek-tartalmat, amit az egyszer, egy adott helyzetben a képviselőkre méltónak találtatott és megválasztott kormányzat szab, úgyhogy **a rezsिम cselekvése valójában kikerül a nép főnhatósága alól, s minden tartalmi kérdésnek egyedül az uralmi elit válik a meghatározójává**. A nép pedig, ha elfogadja a nemzeti-narratívát, nem tudja a kormányt – mint Schmidt Mária mondja – „megbüntetni”, hiszen a narratíva értelmében csak a megválasztott képviselők által szabott, egy, oszthatatlan, megkérdőjelezhetetlen és minden mással *ab ovo* összehangolhatatlan irányt helyes támogatnia.

A nemzeti érdek *ad populum* megfogalmazása következtében **nem csupán a nemzeti érdek élvezi a vitathatalanság védelmét, hanem minden, amit a kormány „nemzeti” címkével lát el**. S míg az „új”, „unortodox”, stb. ugyanennek a logikai pozíciónak az átruházását jelentik, addig a demokrácia-narratívára határozottabban utaló *centrális* szerep – vagy egyszerűen a „közép”, mint politikai pozíció – hangsúlyozása a „»nemzeti« kategória jelentésének kibővítése irányába tett lépés. A közép egyenlő a nemzetivel, a szélsőség a nemzetellenesnek felel meg”.⁷⁴ A magyar esetben pedig, mivel a mélységi leírás szerinti kormányzati cselekedet (illetve az azzal szinonim „politika”) maffiotikus, a „közép” és **a „nemzeti” a „családival” válik egyenlővé**, a fogadott politikai család hatalmi és vagyoni gyarapodását rejti el a „nemzeti érdek” álcája mögé, ahol a „nemzet” nem más, mint maga a Család.

Mivel a konkrét kormányzati cselekedeteket ebben a narratívában nem lehet vitatni, természetes (mondhatni logikus), hogy pusztán a kormányzat legitimitása lehet vita tárgya, tehát, hogy jogosan jutott-e hozzá a korlátlan hatalom pozíciójához. Ezen a ponton meg is szokták támadni a kormányt, kritizálva a választási rendszer átalakításait, a szavazat- és a mandátumarány egymáshoz mért aránytalanságának erősödését, azonban ezzel beszállnak a narratíva logikájába, áttérve egy az eredeti kérdést, a kormányzás milyenségét már nem vizsgáló logikai síkra.

A „nemzeti szuverenitás” hangoztatása az előző bekezdésekben foglaltak szintézise. Egyrészt a nemzeti panel jelzi, hogy a fogalom kimondója a kormányzati (családi) cselekvés védelmében szólal meg, de – akárcsak a legitimitás-segédnarratívánál – nem annak milyenségét, szubjektív igazságait igyekszik megindokolni, hanem ezt az igazságtartalmat adottnak tekinti, s arra a síkra keretezi át a vitát, hogy szabad-e a kormánynak önállóan

---

⁷⁴ Lakner: *Négy fordulat...* 109-110. o.

döntéseket hozni, vagy sem. Máshogy fogalmazva, a nemzeti szuverenitás (és a politikai mozgástér, amelyre – ebben Török Gábornak igaza van – valóban elengedhetetlenül szükség van, de csupán) a döntési szabadságról szól, kvázi arról, hogy „mi mondjuk ki az utolsó szót”, nem pedig a döntést megalapozó, annak tartalmi részét érintő kérdésekről.

Ami a magyarmodell-narratívát illeti, annak féloldalassága nem egyértelmű. Elvégre a sajátos magyar észjárásra és néplélekre hivatkozni, mint azt több jeles szerző művéből tudható, egyáltalán nem alaptalan, sőt a „magyar modell” kritikai kiindulópontjának tartalmi elemeit tekinthetnénk a kívánatos modell negatív festéssel megrajzolt képének is akár, azonban – és itt jelenik meg a féloldalasság – **a maffiaállam esetében a diagnózis és a terápia** ilyen típusú **szimmetriája nem áll fönn**. Amikor Sárközy Tamás „*túlzáskormányzásról*”,⁷⁵ a kormányzati célkitűzéseknek és a helyesen azonosított problémák megoldásainak túlhajtásáról beszél (vagy, ahogy mondani szokták, arról, hogy „a kormány szike helyett baltával operál”), pontosan erre, a szimmetria s egyszersmind a logikai kapcsolat fönn nem állására mutat rá.⁷⁶ A folyamat egyszerű: a „nemzeti kormány” először kritizálással jogot formál arra, hogy az ország legkülönbözőbb intézményeit (a magánnyugdíjpénztáraktól a tankönyvforgalmazásig) átalakíthassa, reformálja. Erre a tágran értelmezett közönségből kétféle válasz érkezik. Az egyik a „megértő”, melynek megfogalmazói a kérdésföltevést jogosnak ítélik, s megpróbálnak egy a diagnózissal szimmetrikus terápiát javasolni, tehát végigviszik a féloldalas narratíva által földobott, a lényegi cselekményhez logikailag nem kapcsolódó témát, így mélyítve a pszudologikus mém hatását.⁷⁷ A másik a „kritikus”, mely vitatja a kérdésföltevés helyességét, azaz lényegében elkezdni megvédeni az átalakítandó intézményeket. Ezzel azonban a „kritikusok” részint – a narratívának megfelelően – a „*státuszkonzervatív*”⁷⁸ oldalára sorolják magukat, részint pedig nem vitatják – a narratívának ugyancsak megfelelően, a „megértőkhöz” hasonlóan a pszudologikus mém csapdájába esve – az átalakítás mikéntjét. A nem „státuszkonzervatív” oldalon is ezt használja ki a kormány: lévén, hogy azon az oldalon a konkrét kormányzati cselekvéseket nem lehet megkérdőjelezni, semmi sem akadályozza a rezsimit abban, hogy miután – pestiesen szólva – hozzányúlt az intézményhez, megfogja és zsebre tegye őket.

A rezsím működését ismerve **figyelemre méltó még az előző két narratívaelem adaptív jellege**. Az információs diktatúrák „nacionalizmusa”, pontosabban **a szuverenitás–narratíva** bármilyen, a behatás szándékával megvádolt „ellenséggel” szemben használható, így

⁷⁵ Sárközy: *Kétharmados...*

⁷⁶ Érdemes megemlíteni, hogy Sárközy elköveti azt a hibát, hogy a kormány saját értelmezéseit veszi elemzése alapjául. A kormány hatékonyságát a szerint itéli meg, hogy „*a maga elé tűzött társadalmi-gazdasági célok többségét az adott kormányzati periódusban képes volt[-e] megvalósítani*” (Ua. 47. o.), majd miután e célokhoz képest azonosít túlzásokat és „stiláris problémákat”, könyve végén javaslatokat fogalmaz meg a vadhajtások lenyesegetésére. Így azonban összekeveri a kormányzati kommunikációt a kormányzás szerkezetével, mely előbbinek a mozgástere más, mint a rendszeré. Máshogy fogalmazva, elképzelhető, hogy ilyen nemzeti–narratívát alkalmazhat egy nem maffiotikus rezsím is, így létezik a – nem feszes – kommunikációs paneleken belül mozgástér, azonban ez nem jelenti, hogy a rezsím effektív működésének is hasonló korrekciós lehetőségei volnának. A „túlzások” általa javasolt visszanyesései is jóformán a rendszer végét jelentenék. (Vö. Gadó Gábor: A türelmes tetszhalott. *Élet és Irodalom*, 2015/24.)

⁷⁷ Ezt a magatartást gyakran tanúsítják például a Méltányosság Politikaelemző Központ munkatársai, ld. pl. Csery Péter–Koroncai András–Lakatos Júlia: Mi a gond a demokráciákkal és orvosolható-e a baj? *Élet és Irodalom*, 2015/21.

⁷⁸ Schmidt: Egyszólamú...

tökéletesen alkalmas arra, hogy az autokrata a saját „nemzetéből” kirekessze mindazokat, akik (már) nem részei az uralmi elitnek. A „státuszkonzervatív” jelzőnek hasonló a funkciója: úgy lehet vele föltüntetni a kegyvesztetteket, mint az „új rend” ellenségeit, akik csak azért beszélnek, mert a „nemzeti érdek érvényesítése” (ami ugyebár nem lehet vita tárgya) közben meg kellett változtatni a viszonyokat, és ez őket kényelmetlenül érintette. Simicska Lajossal, a Család volt gazdasági vezetőjével szemben mindkét érv elhangzott. G. Fodor Gábor egy blogbejegyzésében abban látja az oligarchák problematikus voltát, hogy „(hatalmi) igényeik konfliktusosak mind a választói felhatalmazással, mind a választott politikusok autonómiaigényével”, s így ők azok, akik „veszélyt [jelentenek] a demokratikus intézmények méltóságára”, nem az azt – a demokrácia–narratíva értelmében – megvalósító centrális erőter,⁷⁹ Lázár János pedig a Parlamentben az új földbirtokrendszerrel kapcsolatban mondta, hogy az oligarchák „Brüsszelben és Budapesten kormányközel és kormánytávol mindent elkövetnek annak érdekében, hogy (...) megőrizhessék a korábbi primátusukat, előnyüket, amit mi (...) közösen fogunk megtörni, legyen szó Csányi Sándorról vagy Simicska Lajosról”.⁸⁰ Hasonlóan figyelemre méltó az egész nemzeti–narratíva kompatibilitása más információs diktatúrák ugyanilyen típusú lepel-narratíváival, mint amilyen például a putyini „szuverén demokrácia” vagy „irányított demokrácia”,⁸¹ ami lehetővé teszi az orbáni maffiaállam számára a hozzá hasonlókhöz való közeledést (a nagyobb kontrollt érvényesíteni kívánó, jellemzően nyugati országokkal szemben, vö. „keleti nyitás”),⁸² s egyúttal magyarázza a nemzeti–narratívában hívők vonzalmát is az olyan keleti autokráciákhoz, mint amilyen például Vlagyimir Putyin maffiaállama.⁸³

A nemzeti–narratíva átható erejét, melynek hála képes hatékonyan elterelni a rezsim effektív cselekvéséről a figyelmet, érzelmi konzisztenciája adja. Joggal tekinthető a maffiaállam „szekuláris vallásának”,⁸⁴ mely mélyen gyökerezik az állampolgári

⁷⁹ G. Fodor Gábor: GFG a Centrális Erőterben 2.: A harmadik pólus. *GFG blog*, 2014. szeptember 15. (http://gfg.blog.hu/2014/09/15/gfg_a_centralis_eroterben_2_a_harmadik_polus) A bejegyzéssel egyetértésben Láncki András is úgy fogalmaz, hogy az Orbán-Simicska konfliktus „értelmezhető úgy, hogy a politika autonómiájával szembeni informális – nem biztos, hogy szándék szerinti – kísérleteknek ellenáll a hatalom”. Csuahaj Ildikó interjúja: Láncki: Orbán tudja...

⁸⁰ Az Országgyűlés 2015. március 2-ai jegyzőkönyve: http://www-archiv.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fszoveg?p_ulin=50&p_ckl=40&p_felsz=1&p_szoveg=&p_f_elszig=333

⁸¹ Ld. pl. Stier Gábor: Az irányítottól a szuverén demokráciáig. *Magyar Nemzet online*, 2007. május 4. http://mno.hu/migr_1834/az-iranyitottol-a-szuveren-demokraciag-447871

⁸² Ld. pl. <http://gepnarancs.hu/2012/05/orban-a-keleti-nyitas-fontossagat-hangsulyozta/> A nemzeti-narratívának a keleti partnerekre történő kiterjesztéseként értelmezhető, amit Orbán az egyiptomi elnök fogadásakor mondott, nevezetesen, hogy „ne legyünk a világ tanítói, ne adjunk leckéket emberi jogokból, demokráciából”, vagy a még korábban, a rijádi látogatásakor elmondottak: „Mi nem azért jövünk ide, hogy kioktassunk bárkit emberi jogokból vagy modern világfelfogásból. Mi azért jövünk ide, mert tiszteljük az arab kultúrát, és elismerjük azt, ahogyan ők berendezték és a világ egyik legsikeresebb részévé tették a saját világukat.” Az MTI és a 444 összefoglalói: http://hvg.hu/itthon/20150605_Ne_adjunk_leckeket_demokraciabol_Orba;http://444.hu/2015/02/05/orban-es-az-arab-vilag/

⁸³ Ld. pl. Bayer Zsolt: Levél Vlagyimir Putyinnak. *Magyar Hírlap*, 2015. február 17. (http://magyarhirlap.hu/cikk/17493/Level_Vlagyimir_Putyinnak). De Schmidt is úgy nyilatkozott Putyin magyarországi látogatásával kapcsolatban, hogy „van egy demokratikus Oroszország, amelynek egy demokratikusan választott vezetője látogat hozzánk. Érdemes tiszteletben tartanunk az orosz nép választását, döntését”. Angel Marianna interjúja Schmidt Máriával: Schmidt: Majd a kritika ideje is elkövetkezik. *Hir24*, 2015. február 11. <http://www.hir24.hu/belfold/2015/02/11/schmidt-maria-majd-a-kritika-ideje-is-elkovetkezik/>

⁸⁴ Magyar Bálint: *A magyar maffiaállam anatómiája*. Noran Libro, 2015. 249. o.

beidegződésekben. Mint Schmidt Mária fogalmaz, „*a demokratikus állampolgárság eszméje elválaszthatatlan a nemzeti érzéstől. A demokrácia ugyanis politikává (...) alakítja a nemzeti, illetve területi hűség és a területi jog tapasztalatait*”. A nemzet olyan „*lokális lojalitást*” jelent, amely „*közös, egyesítő élményt nyújt tagjainak*”, s erőt, hitet tud adni egy közösségnek.⁸⁵ Ennek folytán pedig érdemes belátni, hogy „*[a] nemzeti érzés az identitás meghatározó eleme, aki erre nemmel válaszol, a politikai sírját ássa*”.⁸⁶ A narratíva erős érzelmi alapjaira persze nem föltétlenül kell rájátszani, hisz a politikai kommunikáció irányát végső soron annak célja határozza meg, azonban bármi is a cél, számolni kell a főtebbi vázolt az érzelmi állapottal. A nemzeti érzés s egyszersmind a „néplélek” ignorálása végső soron a kommunikált szövegek narratív kontextusának figyelmen kívül hagyását is jelenti, ami minden bizonnyal lehetetlenné teszi mind az ellenfél narratívájának a lebontását, mind a közlő saját narratívájának a hatékony átadását.

Végül, de nem utolsó sorban pedig szóljunk néhány szót egy egyáltalán nem narratíva- vagy oldalspecifikus vádról, a „**kettős mércéről**”. A mém működése egy kétlépcsős folyamatként értelmezhető, melynek első lépcsője indokolt, a második nem. A tanulmányunk első részében kifejtett terminológiát használva a mém első lépcsője annak észlelése, hogy az a leíró modell, melynek szabályai szerint a vizsgált esetben a két szubjektumnak (például a két országnak) azonos elbírálás alá kellene esnie, nem tartható. A második lépcső, hogy a tarthatatlan modellt rögtön egy olyan leíró modellre cseréli, amely szerint az anomália azzal magyarázható, hogy a döntéshozó valamilyen okból a kedvezményezettrel szimpatizál. S ez ugyan **az intuícióval találkozik**, ami a kettősmérce–mém hatáson politikai eszközzé teszi, s föltehetően az új modell az eredetinel még feszesebb is, valójában a második lépcsőfok nincs bizonyítva, azaz a mémközlő megspórolja a választott leíró modelljének tudományos szempontból történő komparatív összevetését a többi, helyzetre vonatkozó leíró modellel, a puszta intuícióra hivatkozva. (A nemzeti–narratíva kontextusában persze ezt a problémát átutorják, hiszen a szerint minden a nemzeti érdekről szól, ez azonban a mém által bizonyítandó alapállítás előföltevése, tehát így az érvelés körkörös (*petitio principii*).) Lényegében tehát az, hogy a kettősmérce–mémbe be van ágyazva az a preszuppozíció, hogy az eltérő bánásmódot kizárólag az adott országok eltérő neve (presztízse, politikai ereje, stb.) magyarázza, világosan mutatja, hogy a „kettős mérce” **nem több mint célzatos politikai állítás**.

3.3. A nemzeti rendszer: a munkaalapú társadalom

Az Orbán által célként megjelölt munkaalapú társadalom ideája a nemzeti–narratíva kiterjesztése az effektív rendszerleírások irányába, a „nemzeti érdek” narratívabeli fogalmának megtöltése tartalommal. Első ránézésre úgy tűnhet, hogy ez lehet a nemzeti–narratíva hiányolt láncszeme, elvégre éppen a nemzeti érdek fogalmáról mutatja be, hogy nem jelenthet bármit, hanem nagyon konkrétan jelent valamit, azonban fontos látni, hogy a nemzeti–narratíva értelmében a nemzeti érdek önértéke és főképp annak megkérdőjelezhetetlensége továbbra is fönnáll. Máshogy fogalmazva, bármilyen tartalommal

⁸⁵ Schmidt Mária: Az internacionalista szocialista. In: Uő: *Nyugaton a helyzet...*

⁸⁶ Láncki: Négy tétel...

is töltik meg, a „plebejus kormány” által diktált nemzeti érdek továbbra is kritizálhatatlan, **ugyanazok a pszuedologikus „mémpajzsok” védik**, melyek bármilyen nemzetiérdek-tartalmat védenének – s védenek is, hiszen a munkaalapú társadalom, mint látni fogjuk, valójában a maffiaállamnak csupán felszíni vonása, mely láthatatlanítja/eufemizálja az Orbán-rezsim mélységi, maffiotikus karakterét.

3.3.1. A nemzeti rendszer mint „magyar modell”

Az orbáni idea előképének joggal tekinthetjük Tellér Gyulának a *közösségelvű rendszerről szóló tézisé*t, s nem pusztán konkrét, erre vonatkozó ismereteink alapján,⁸⁷ hanem mert elég árulkodó a telléri és az orbáni gondolatok (sőt olykor a szófordulatok, példák) azonossága, egylényegűsége is. Megalapozandó a munkaalapú társadalom (közösségelvű rendszer) mint „magyar modell” ideáját, mind a két szerző **a kritikai megközelítésből indul ki**, az itteni kritikák zöme azonban már nagyon is a kívánatos modell negatív festéssel megrajzolt képének tekinthetők, ugyanis jórészt éppen a **„nemzetietlenséget”** veszik célba. **A 2010 előtti rendszer** Tellér leírása **szerint** például azt vallotta, hogy *„a társadalom elsősorban nem közösség, hanem egymással versengő individuumok halmaza. (...) Ha van közösség, az nem nemzet, hanem semleges egyede*k**ből álló »politikai nemzet«** (lásd a *»békeharca»* vagy a *»szocialista demokrácia«* jelentéstorzító terminológia analógiáját!), *(...) puszta politikai közösség, melyet csak az alkotmány és a piac tart össze.*”⁸⁸ A továbbiakban Tellér kifejti ugyanazt, amit Orbán is 2014-es tusványosi előadásában: *„(...) az elmúlt húsz évben a fölépült magyar liberális demokrácia jó néhány dolgot nem tudott végrehajtani. (...) A liberális demokrácia nem volt képes arra, hogy nyíltan kimondja és kötelezze – akár alkotmányos erővel – a mindenkori kormányokat arra, hogy munkájukkal a nemzeti érdekeket szolgálja. Egyáltalán: vitatta a nemzeti érdek létezésének gondolatát. (...) Nem védte meg (...) a közösségi vagyont. (...) a liberális demokrácia a többi európai államhoz képest is, velük összehasonlítva is képtelennek bizonyult arra, hogy megvédje a nemzet önfenntartásához szükséges közösségi vagyont. Aztán a liberális magyar állam nem védte meg az országot az eladósodástól. És végül nem védte meg a családokat (...) az adósrabszolgaságtól sem.”*⁸⁹ Ahogy Tellér fogalmaz, a rendszerváltás rendszere kiszolgáltatta az országot a sokféle hitelnyújtót aggregáltan, egy személyben szimbolizáló „Befektetőnek”, akinek *„évszázados – sőt évezredes – tapasztalatai alapján (...) az az érdeke, hogy a hitelfelvevői oldalon a hitelfelvételi igény és ezáltal a hitelfelvételi helyzet örökkévalóvá legyen. Ezt – a tőkeérdekű pénzügyi világrendszer más szereplőivel (...) együttműködve – maga is igyekszik elősegíteni (...), [aminek következtében] elveszi a nemzeti jövedelemnek azt a többletét, amelynek révén egy ország kiszabadulhatna az adószopozícióból, vagy legalábbis könnyíthetne helyzetén. (...) [Ez] valóságos hitelszivattyút alkot. (...) ez a szociológiai szerkezet a magyar nemzeti jövedelem folytonos hitelezői kiszívásának eszköze, igazi kívülről szabályozott jövedelemszivattyú s egyben – más metaforával – sajátos »póráz« az ország nyakán az ország folytonos pénzügyi függésben tartására.”* Végül Tellér egy hosszú mondatban összefoglalja, hogy melyek a rendszerváltás rendszerének, vagyis az „első

⁸⁷ Csuhaj Ildikó: Tellér Gyula tanulmányát mondta fel Orbán Tusnádfürdőn. *Népszabadság*, 2014. augusztus 2.

⁸⁸ Tellér: Született-e...

⁸⁹ Orbán: A munkaalapú...

összerakásnak” a „**lényeges tünettani jellemzői: a kulturális identitás hanyatlása, a nemzethez tartozás tudatának eltűnése, a közmorál parancsainak eltűnése főleg az újabb generációk esetében, (...) a szuverenitás védelmére szolgáló fizikai képességek csökkenése, rossz és meggondolatlan privatizáció, (...) a közös tulajdon hatalmas fogyása, eltűnése, a Befektető jövedelemszivattyújának fosztogató működése, (...) a hazai tulajdonú cégek elfogyása, nagymértékű függés a betelepült tőke teljesítményétől, alacsony gazdasági összteljesítmény és lassú növekedés, a szocializmus rejtett fosztogató személyi strukturáinak továbbélése (»megalvadt strukturák«) (...) szinte mindenütt, a közoktatás lezülése, a »nevelés (...) és morális képzetek nélküli iskola« sajátos eszméjének (...) felbukkanása, (...) a televíziókat elárasztó silány hirdetés-, erőszak- és ingerkultúra, (...) a „politikai korrektség”, a „hagyományos” szexuális szerepek elleni, zavaros szellemi importból származó ideológiai divatkövetelmények megjelenése stb.**”⁹⁰

2010 után azonban, a „második összerakással”⁹¹ mindez megváltozik, hiszen „**a mindenkori politikai vezetés ma arra tett kísérletet, hogy az emberek személyes munkája és érdeke, amelyet el kell ismerni, a közösség, a nemzet életével szoros összefüggésben álljon, a kapcsolat megmaradjon, és ez a kapcsolat erősödjön. (...) Ilyen értelemben [a rendszerváltás rendszerének tagadása értelmében]**⁹² tehát az az új állam, amit Magyarországon építünk”, mondja Orbán, „illiberális állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság (...), de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz.”⁹³

3.3.2. A munkaalapú nemzet, a „méltányos közteherviselés” és ezek argumentációs-logikai kritikája

Az Orbán által említett „sajátos” nemzeti megközelítés „*növeli a nemzeti szuverenitást s ezzel a kormányzati cselekvés szabadságfokát*”, továbbá végre deklarálja, hogy a nemzet „*származás szerint és kulturálisan is meghatározott emberekből álló, történetileg kialakult szervezet, mely tagjait (...) a világban való közös helytállásuk tekintetében a külső és a belső támadásokkal, eltérítő erőkkel szemben védelmezi (...). A nemzet tehát a közérdek meghatározására, majd az abból fakadó közös feladatok végrehajtására szolgáló s azokat közös kultúrával, közös intézményekkel, közös nyelv használatával megoldó, közös múlt ismeretére támaszkodó szerves szerkezet, mely a tagjaitól a közösség fenntartásához, működtetéséhez szükséges motiváltságot és magatartást – a közös feladatok megoldásában való részvételt – elvárja, miután a hozzá szükséges feltételeket rendelkezésre bocsátja. (...) Összetartó, öntudatos közösség nélkül (...) a közös javak a nagyon is létező külső és belső*

---

⁹⁰ Tellér: Született-e...

⁹¹ Ua.

⁹² Vita tárgyát képezi, hogy Orbán pontosan milyen értelemben használta beszédében az „illiberális” jelzőt, a narratív kontextusból azonban egyértelműnek tűnik, hogy a szó a rendszerváltás rendszerével való szembehelyezkedést jelenti. Ez persze – éppen a narratívaelemek paravánjellege, logikai „lazasága” miatt – nincs ellentétben Zárug Péter Farkas megállapításával, miszerint az orbáni érvelés az illiberális „sztárállamok” érvelésével rokon, s így az „illiberális” szó a Zakaria-féle definíció szerint értelmezendő. Zárug: Leviatán...

⁹³ Orbán: A munkaalapú...

támadókkal szemben megvédhetetlenek, a közös célok felismerhetetlenek és kitűzhetetlenek.”⁹⁴ **Nem nehéz fölfedezni itt a nemzeti–narratívát, mely erős, „hazafias” érzelmi kötései valóban létező közösséget teremt,** ahogy elkezdik minden szinten terjeszteni (az iskoláktól a médiáig), viszont utána ezt a közösséget beállítja a „közös feladatoknak”, azaz a nemzeti érdekeknek a nemzeti kormány általi megvalósítása mögé. Azonban, hogy pontosan mi is ez a „nemzeti érdek”, azt a „nemzeti rendszer” narratívája már nem hagyja teljesen nyitva (és ez az igazi újdonsága a nemzeti-narratívával szemben), hanem **bevezet két fogalmat:** az egyik a már említett **közösségi vagyon**, a másik a **méltányos közteherviselés**. A narratíva szerint az utóbbi „*egyik eleme az volt, hogy (...) ezúttal nem a munkából élők adóterhelése emelkedett, hanem a kormányzat megcélozta azokat a vállalati szektorokat, ahol a teherbírás a nyereséggel együtt magasabb. (...) Az adózás általános szerkezetében tehát a méltányosság elve alapján egyes vállalati szektorok viselnek nagyobb terhet, míg a lakosság adózásában a gyermektelen, magasabb fogyasztási szintűek. Cserébe viszont a gyermekvállalás és a munkajövedelemből való megélhetés kedvezőbbé vált.*”⁹⁵ Itt már világossá válik, amit Orbán 2012-ben mondott, nevezetesen, hogy „*»[a] mi programunk az az, hogy a nyugati típusú jóléti állam helyett, ami nem versenyképes, egy munka alapú társadalmat alakítsunk ki« (...). Hozzátette, a munka alapú társadalom kialakítását célozza a munkát terhelő adók csökkentése, az adózás súlypontjának áthelyezése a forgalmi adókra, a méltányos közteherviselés megvalósítása.*”⁹⁶ A munkaalapú társadalomhoz hozzátartozik továbbá a „visszatérés a pragmatikus közgazdasági gondolkodáshoz”, miszerint „*újból a munkahelyteremtésre kell koncentrálnia a gazdaságpolitikai eszköztárnak a szociális újraelosztás, ezen belül különösen a munkanélküliséggel kapcsolatos juttatások helyett*”⁹⁷ (magyarán a cél az, hogy „*aki munkaképes, az munkából tudjon megélni*”,⁹⁸ ne pedig segélyből, úgyhogy – ezek szerint – a segélyezés helyett például közmunkaprogramokat kell indítani).

Ha a most fölvezetett munkaalapú társadalmat mint ideológiát (az első részben kifejtettek értelmében) leíró modellként próbáljuk meg értelmezni, akkor az egyik gyengeség, amivel szembesülünk, az az, hogy a „**méltányos közteherviselés**” fogalmának leíróereje, **feszessége meglehetősen kicsi**, ugyanis ez a – méltányosságon, mint egy adott esetben tiszteletreméltó belső igényen alapuló – fogalmi keret nem tisztázza, hogy a „méltányos közteherviselés” által kollektívan jelölt különadókat pontosan milyen logika alapján és kikre vetik ki. (A fideszesek által hangoztatott „*extraprofitot termelő vállalat*”, mint adóztatandó cél megadása szintén nem nyújt biztos irányt, hiszen ez csak annyit jelent, hogy az adott profitot a rendszer működtetői túlzónak vélik⁹⁹ – a fejükbe pedig, mint már tisztáztuk, nem látunk be.) A másik probléma, hogy a **főnt vázolt fogalmi keret csupán lehetséges célokat,**

⁹⁴ Tellér: Született-e...

⁹⁵ Barcza György: A magyar gazdasági modell. *Nemzeti Érdek*, 2013/3.

⁹⁶ Orbán: Nem jóléti állam, hanem munka alapú társadalom épül. *fidesz.hu*, 2012. október 19. <http://www.fidesz.hu/hirek/2012-10-19/orban-nem-joleti-allam-hanem-munka-alapu-tarsadalom-epul-kepek/>

⁹⁷ Matolcsy György: *Egyensúly és növekedés*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2015. 211. o.

⁹⁸ Orbán Viktor: 2011 a megújulás, 2012 az elrugaszkodás éve lesz. A miniszterelnök országértékelő beszéde. Budapest, 2011. február 7.

http://www.miniszterelnok.hu/beszed/2011_a_megujulas_2012_az_elrugaszkodas_eve_lesz

⁹⁹ Ld. pl. Szabó Péter–Fábián Tamás: A fideszesek nem mondanak le az internetadóról. *index.hu*, 2014. november 3. <http://index.hu/video/2014/11/03/netado2/>

„mozgatórugókat” tár föl, de azokat konkrét viszonyaiból kiszakítja és komplex hatásmechanizmusában nem értelmezi. Ez nem csupán a „méltányos közteherviselésre” igaz (ahol ez a modell nem számol többek közt azzal, hogy a megadóztatott vállalatok hogyan reagálnak az adóztatásra), hanem például az adózás súlypontjának áthelyezésére is a munkát terhelő adóktól a forgalmi típusú adókra, hiszen ez végső soron csupán egy preferenciát jelöl, tehát kvázi úgy magyarázza az adott kormányzati lépést, hogy „a kormány jobban szereti a forgalmat adóztatni, mint a munkát”, azonban nem veszi be a rendszer leírásába mindennek a társadalomra (például a társadalmi egyenlőtlenségek alakulására) kifejtett hatását, mellyel valóban „lezárhatná”, teljessé tehetné az elemzését.

Kommunikációs szempontból pedig, ami a tudományos vizsgálódás tekintetében kis magyarázóerő, az nem más, mint *mozgástér*: mozgástér egyrészt **a kormány** számára, hiszen **az általa használt fogalmi keret olyan absztrakciós szinten van, hogy sokkal több kormányzati cselekvést tud véghezvinni a „mélységben”, mint ami a felszíni vonásaiból látszik** (máshogy fogalmazva az itt tárgyalt fogalmak is abba a sorba illeszkednek, ahol a rezsim az eltérő szempontok és megközelítések összevetése helyett saját maga tudja meghatározni a „nemzeti érdek”, a „tisztesség”, a „méltányosság” és egyéb, erkölcsileg pozitív fogalmak konkrét tartalmait); és mozgástér másrészt az ellenzék számára az említett komplex hatásmechanizmusok értelmezésére – de csak és kizárólag az *egész* narratíva figyelembevételével. A narratíva egyes részelemeinek megtámadása ugyanis nem pusztán a narratíva általi automatikus fölülkereteződés szempontjából kontraproduktív, hanem azért is, mert **bár azt még Orbán sem tudja elkerülni, hogy az általa elmondott narratív szövegfolyam egyes toposzainak legyen valami diszkurzív értelme is**, túl a funkcionális értéken, az adott állítás lényegi fogalmi keretezésben ez az „anomália” már helyreáll, és a kommunikációs funkció ismét átveszi a hangsúlyt a valóságvonatkozás fölött. Magyarán szólva **a programok, tervek, intézkedések sohasem önmagukért helyt állva adják ki a befogadóban az összképet**, mindig meg kell adni hozzájuk egy olyan bennfoglaló fogalmi keretet, amely elemelkedik attól az adott fogalomtól, melynek önmagában akár lehetne is értelme (például a munkát terhelő adók vagy az államadósság csökkentésének), s melyre a kritika adott esetben irányulna.

3.3.3. A közösségi vagyon védelme: az igazságtétel-narratíva, a nemzeti burzsoázia és a barátok kormányzása

A közösségi vagyon esetében a narratíva két kérdést igyekszik megválaszolni. Az első, hogy mi az oka annak, hogy meg kell változtatni a fennálló gazdasági erőviszonyokat, a második pedig, hogy milyen irányba lenne ildomos ezt megtenni.

Itt jön be a képbe a nemzeti rendszer (s általában a posztkommunista autokráciák) működésének egyik fő legitimációs támasza: **az igazságtétel-narratíva**. Ennek szempontjából a „*[d]öntő kérdés, [hogy] hogyan ítéljük meg a rendszerváltás tulajdoni átrendeződését. Volt egy spontán privatizációs szakasz közvetlenül a rendszerváltás előtt, amikor a kommunista hatalomhoz közelállók könnyen, törvényen kívül juthattak állami tulajdonhoz. Ez ugyan gyorsan véget ért, ám a törvényes privatizáció már sok elvtársnak adott lehetőséget – számos konstrukción keresztül – a vagyonhoz jutásra. (...) Lehet itt Amerikát hirdetni, (...) de (...) ez nem Amerika típusú alapítás. Ne bővídjön el azzal senki,*

hogy ami ma zajlik, »lopás« vagy »korrupció«. Nem, **itt politikai forradalom zajlik gazdasági következményekkel.** (...) A választás tétje mindig elvi: a demokratikus képviselő nemcsak azt jelenti, hogy kit választanak meg az emberek, hanem azt is, mikor elégül ki az igazságosság érzülete.”¹⁰⁰ Az igazságtétel-narratíva egy másik gondolatmenete szerint a rendszerváltás során kialakult tulajdonosi szerkezet gazdasági értelemben volt mélységesen igazságtalan, hiszen, mint Bencsik Gábor írja, „az egyik oldalon állnak azok az intézmények, vállalatok, pénzintézetek, üzletemberek és politikusok, akik évszázadok alatt szocializálódtak a versenyhez, akiknek rendelkezésére áll a tudás és a tőke (ez a nyugat); a másik oldalon pedig azok az országok, vállalatok, politikusok és üzletemberek, akiknek mindebből alig jutott. **Mintha egy atlétaválogatott kelne versenyre egy nyugdíjasklub tagjaival.** (...) **Ezzel szemben a magyar állam egyet tehet: durván, a liberális piacgazdaság írott és íratlan szabályait megsértve beavatkozik. A nyugdíjasklub versenyén megtiltja a fiatal atléták indulását, vagy arra kötelezi őket, hogy harminc kilós ólommellényt hordjanak. És megkeresi azokat a hazai versenyzőket, akik ilyen körülmények között nyerni képesek. Magyarán: erőnek erejével megteremti a nemzeti burzsoáziát.** (...) Amerikából nézve ez persze haveri kapitalizmus. Személyre szabott pályázatok, megfaggyúzott támogatások, lezsírozott versenyek. Csakhogy másképp nem megy. Másképp soha nem lesz gazdaságilag erős Magyarország.”¹⁰¹ Tellér Gyula hasonlóan fogalmaz, mikor azt állítja, hogy „[a] nemzeti rendszert építő kormány számára (...) **a klientúraszerű szerkezet puszta járulékos elem, egyfajta politikai »anyaméh« az új, teljesítménynyújtó társadalomrész megformálására és megnövelésére.**”¹⁰²

Bencsik szerint mindezzel csupán egy probléma van: „[a]z irányított versenybe egyre több gátlástalan gazember száll be”, így az „a korrupció melegágya” lesz.¹⁰³ Bogár László szerint is „egy felelősségteljes elittel” meg lehetne ezt (és a kormány gazdagokat támogató politikáját, például az egykulcsos adót)¹⁰⁴ csinálni, de mivel az „elitünk afrikai szintű”,¹⁰⁵ a

¹⁰⁰ Láncki András: Mi a tét? *Heti Válasz*, 2014/12. Ez az érvelés aztán előkerül magasabb szinten is: az Egyesült Államok egykori budapesti nagykövete, Eleni Tsakopoulos Kounalakis memoárjában fölidézi, hogy 2010-ben a még ellenzéki vezér Orbán „katasztrófának minősítette az addig eltelt két évtizedet, mert szerinte a kommunista milliomosok, majd még nagyobbat mondva: a bolsevik milliárdosok mindent elloptak”, Schmitt Pál korábbi köztársasági elnök pedig a következő kérdést szögezte részint a nagykövetasszonynak, részint a vele találkozó, a nagy külföldi cégek különadóztatását bíráló amerikai üzletembereknek: „Tudták, hogy a száz leggazdagabb magyarból kilencvennyolc volt kommunista?” Idézi: Panyi Szabolcs: Lószar ez a sok duma a demokráciáról! index.hu, 2015. május 15.

http://index.hu/kulfold/2015/05/15/eleni_kounalakis_madam_ambassador_amerikai_nagykovet_budapest_hillar_y_orban/

¹⁰¹ Bencsik Gábor: Kapitalizmus magyar módra: innen merre van előre? *mandiner.hu*, 2015. április 22. (http://mandiner.hu/cikk/20150422_bencsik_gabor_kapitalizmus_magyar_modra_innen_merre_van_elore)

Borókai Gábor ugyanebben a gondolatkörben bírálja Magyar Bálint koncepcióját: „Magyar szerint az állam ma maffialogika szerint működik, holott mást sem tesz, mint azokon a területeken, ahol magunk is jó teljesítményre vagyunk képesek, felszámolja a globális céglogikára épülő régi hálókat, kiváltságokat, és versenyképes hazai cégeket hoz helyzetbe.” Borókai Gábor: Maffiaálmom. *Heti Válasz*, 2013/25.

¹⁰² Tellér: Született-e...

¹⁰³ Bencsik: Kapitalizmus...

¹⁰⁴ Az egykulcsos adóról Tellér is ír, s úgy hivatkozik rá, mint a „teljesítménynyújtó társadalomrész” növelésének és a számára ideális környezet megteremtésének eszköze: „A rendszerépítés szempontja akkor teljesül, ha a teljesítménynyújtó élet (...) anyagilag is vonzóvá, kívánatosává válik, s a tehetséges, szorgalmas emberek számára – vagy csak egyszerűen az átlagos emberek számára – megéri, hogy a teljesítménynyújtók közé bejutásért külön jelentős erőfeszítést tegyenek. A demokratikus ciklusokban az új elvek szerint odaadott, az átlagosnál intenzívebb honorálás az átlagosnál intenzívebb teljesítményt vált ki, ami viszont megint csak növeli a

dolog, minden jó szándék ellenére, nem működik. G. Fodor Gábor szellemes **megoldást** javasol: **az ügyet a szívükön viselő barátok kormányzását.** „Mert a politikai dolgoknak csak a konkrét emberek és a közöttben létrejövő kreativitás adja meg a realitását. Az intézmények, a választási rendszer vagy egy közbeszerzési törvény csak a politika műtárgya, de a politika tényeit az emberek hordozzák. A politika emberei pedig képesek összeadni erejüket és egy olyan közösséget alkotni, amely a közös célokat szem előtt tartó hatalom forrása lehet. Az őket összetartó motívumok nagyon is emberiek, és ezek között előkelő helyet foglal el az önérdék, amely a politikai barátság biztos támasza. (...) Ezek a barátok azáltal teszik még erősebbé a hatalmukat, hogy erejüket egyetlen barátira összpontosítják, aki meg kell hogy értse a politika ősrégi szabályát, hogy akik szövetkeznek, azokkal jól kell bánni, hogy szívükön viseljék az ügyet. Neki kell ugyanis a széttartó emberi motívumokból olyan biztos egységet létrehozni, amely nélkül nem lehet hatékonyan és sikerrel érvényre juttatni a közjót és ennek megfelelő törvényeket hozni.”¹⁰⁶ A Fidesz alapító atyái láthatóan gyakorolják a „barátság művészetét”,¹⁰⁷ s Láncki szerint nincs is ebben semmi kivetnivaló, hisz „végül is egy párt nem más, mint egy baráti közösség egy farkkal meghosszabbítva”.¹⁰⁸ Sárközy Tamás ezzel egyetértően jegyzi meg, hogy a barátok kormányzása „**nem törvénytelen, és nem is erkölcstelen, ettől önmagában nem lesz egy állam maffiaállam (...). A csapatszellem, a baráti szolidaritás nem kifogásolható.**”¹⁰⁹

Nos, Sárközynek igaza van, egy állam nem önmagában ettől lesz maffiaállam, de könnyen el tud jutni oda – például a fönti, a nemzeti burzsoázia megteremtéséről szóló gondolatmenet mentén. Tellér állításával ellentétben ugyanis az állami erőből kiépített klientúra **nem egy teljesítménynyújtó társadalomrészt épít, hanem egyfelől korrumpál és** a versenyre való nevelés helyett **államfüggővé tesz** potenciálisan teljesítménynyújtásra alkalmas, a rezsím által preferált társadalomrészeket (tipikusan járadékavadászattá alacsonyítva a versenyt, így valójában rombolva a társadalmi értékteremtést), **másfelől meg kizorít** értékteremtésre potenciálisan szintén képes, de a rezsím által nem preferált társadalomrészeket (tehát nem csak a „büntetetteket”, hanem a szükségszerűen kimaradóakat is). **Az alkalmazott eszköz** – még ha föltételezzük is, hogy valóban van ilyen magasztos cél – itt is, mint mindig, **visszahat a célra**, végzetes hatással: a versenyképesnek szánt, állami erőből fölnövesztett nemzeti tőke

---

*honorálás lehetőségét. Ideális esetben – a kormányzat felől nézve – beindul a »honorálás-teljesítmény-honorálás« ciklus s vele a teljesítménynyújtó társadalomrész növekedése.” (Tellér: Született-e...) Az adó, s egyáltalán a „teljesítménynyújtó társadalomrész” privilegizált helyzete kapcsán pedig – részben válaszul a baloldali-egyenlőségpárti kritikákra – megjelenik kormányoldalról az egyenlőtlenség-segédnarratíva. Láncki András egy írásában kifejti ezt, egyetértően idézve Peregrine Worsthorne-t, aki szerint „a demokráciának is szüksége van valamilyen arisztokráciára (arisztoi azt jelenti, a »legjobb«), különben »egy állam által finanszírozott osztály nélküli társadalom atomizált társadalom lesz«. Vagyis semmiféle közösség nem formálódhat a legjobbak tekintélye nélkül. A demokrácia egyenlőséggel pusztítja a teljesítményt, az önuralmon és lemondáson alapuló mintát, s emiatt a hatalmon lévők élete rövid, csúnya és kegyetlen lesz, aminek meglesz a következménye az alattuk élőkre is.” (Láncki András: A legjobbak és a demokrácia. *Heti Válasz*, 2011/10.) Rogán Antal pedig ezzel összhangban a kormány nevében kijelentette, hogy „nem hiszünk az egyenlőségben, mert ahhoz le kell rombolni mindent, ami érték, el kell hurcolni mindenkit, aki értéket teremt”. <http://444.hu/2015/02/25/rogan-nem-hiszunk-az-egyenlosegben/>*

¹⁰⁵ Kis Miklós interjúja Bogár Lászlóval: Bogár: Elitünk afrikai szintű. *Hír24*, 2011. július 21. http://fn.hir24.hu/gazdasag/2011/07/04/bogar_interju/

¹⁰⁶ G. Fodor Gábor: Közösség. In: Uő: *GFG...*

¹⁰⁷ Tilo Schabert: *A politika méltóságáról és jelentőségéről*. Századvég Kiadó, Budapest, 2013. 67. o.

¹⁰⁸ Csuahaj Ildikó interjúja: Láncki: Orbán tudja...

¹⁰⁹ Sárközy: *Kétharmados...* 59. o.

az „udvari beszállítók”¹¹⁰ állami függőségi rendjébe tagozódik, mely a kormányzás egyszemélyi irányítottsága révén szintén egyközpontúvá, hierarchikussá válik (ami – kiegészítve az évtizedes, egy „főbarát” köré szerveződő baráti társasággal – tulajdonképpen nem jelent mást, mint a patriarchális családi rendet). Így az ilyen elven kialakított „közösségelvű rendszer” valójában vagy **nem különböztethető meg hatásában a kisajátító és minden magasztos cél nélküli maffiaállam működése által létrehozott rendszertől** (azaz a magasztos cél föltételezése sem változtat a rendszeren), vagy ami még rosszabb: az ilyen módon fölfogott társadalomátalakító cél egyenesen azt a teljesítménynyújtó társadalom kialakulását lehetetlenné tévő rezsimit erősíti meg, amely a maffiaállam kialakulásához vezet. Tellér nyelvéen szólva: **a megalvadt struktúrák föloldására tett kísérlet újabb, más személyek által benépesített alvadt struktúrákat képez.**

Végezetül általánosságban kijelenthető, hogy ha egy rendszer ideológiailag azzal alapozza meg magát, hogy van valamilyen belső (vagy Tellér esetében belső–külső) ellenség, melynek elpusztításáig, „az igazság helyreállításáig” minden megengedett, az intézményesített lopás pedig preferálandó, akkor ennek a kivitelezéséhez föl kell függesztenie önmaga kontrollját, ami nem jelent mást, mint hogy a rendszer a társadalmi tőkefölhalmozást és működtetést valójában kivonja a gazdasági viszonyok és az osztott, ellenőrzött hatalom kereti közül. Ennek következtében – ismét föltéve (de nem megengedve) a rezsimit vezetőinél a legteljesebb morális tisztaságot és lánglelket – **a rendszer vagy egyfajta totalitarizmusba torkollik, hiszen a politikának kell folyamatosan és minden vonatkozásban uralnia és kontrollálnia a gazdasági viszonyokat**, vagy pedig (illetve ennek nyomán) a preferált gazdasági csoportok föl fognak lázadni, amíg tehetik, az ellen a hatalom ellen, amely létrehozta őket. A rendszer sokat firtatott konszolidálhatósága így aligha lehet kérdéses.¹¹¹

3.4. „Megérteni Orbán Viktort”: leírások a nemzeti–narratíva szellemében

A címben szereplő idézet Tölgyessy Pétertől származik, akinek ezzel (tehát, hogy „*Orbán Viktort (...) nagyon sokszor elítélni próbálják, én megérteni próbálok*”)¹¹² nagyon pontosan sikerült megfogalmaznia azt az elemzői motivációt, mely számos olyan leírási kísérletet táplálhatott, melyek a tudományos igény mellett ragaszkodtak a nemzeti–narratíva kategóriarendszeréhez. Bár az idevonatkozó elemzői hibákat – az orbáni kategóriák kritikátlan átvételét, a jóindulat föltételezését és egyáltalán a „megértés”, a működtetők fejébe történő belelátás szándékát – már az első részben részletesen tárgyaltuk, az alábbiakban szeretnénk röviden ismertetni két igen ambiciózus leírást, melyek a nemzeti–narratívából kiindulva, azt

¹¹⁰ Magyar Bálint: Az új nemzeti középosztály: szolgáló nemesek és udvari beszállítók rendje. *Élet és Irodalom*, 2012/10.

¹¹¹ A kommunikált narratíva szempontjából – bár ott nem vagyonszociológus, hanem a nagy ellátórendszerek reformjainak véghezvitele céljából hangzott el – mindez igaz a második Gyurcsány-kormányra is, pontosabban a „totalitárius gyurcsányizmusra”, mely „egy olyan hatalomgyakorlás (...), amely a demokratikus intézmények paravánja mögött magát a liberális demokrácia eszméjét és gyakorlatát kezdi ki”. G. Fodor Gábor: Kormányzás: menedzselt demokrácia és a kormányzás-tudás (v)álsága. In: G. Fodor Gábor–Kern Tamás–Stumpf István (szerk.): *Hazardjáték. (A szocialista-liberális kormányzás nyolc éve)* Századvég Kiadó, Budapest, 2010.

¹¹² Friderikusz Sándor interjúja Tölgyessy Péterrel. ATV, 2014. április 9.
<https://www.youtube.com/watch?v=HkzxQnhLdHo>

alapul véve, de annak kategóriarendszerét különböző tudományos szempontokból lecsiszolva és bővítve próbálták meg leírni a 2010 után kialakult Orbán-rendszer működését.

3.4.1. A politológiai pontosítás: „A magyar jobboldal természetrajza”

Az egyik leírást a Méltányosság Politikaelemző Központ munkatársai vetették papírra, a főnti címmel. Hosszú tanulmányukban igyekeztek bemutatni – főként a „balliberális” értelmiség számára –, hogy a Fideszről nemcsak abban az elterjedt és valóban leegyszerűsítő narratívában lehet beszélni, miszerint ez egy önkényuralom, ahol „*egy párt – de főként annak vezetője – »megőrült«, s épp ezért a »normális« emberek közösségének megálljt kell neki(k) parancsolnia*”, hanem föl lehet, sőt érdemes térképezni „*és megérteni a magyar jobboldal karakterét, követett politikai vonalvezetésének motivációit, illetve rekonstruálni azt a gondolati magot, amelyből cselekvései erednek*”. A szerzők ezt **a gondolati magot a Fidesznél a radikalizmusban találják meg**, viszont rögtön le is szögezik, hogy a Fidesz „*nem abban az értelemben radikális (...), ahogyan a közbeszédben a Jobbikot szokás illetni. Viszont alapvető attitűdjében radikális, s ez a viszonyok lehető legteljesebb – akár a fennálló törvényes kereteket is módosító – átalakítása*”. Orbán célja tehát az országot fenekestül fölforgatni; s ennyiben attitűdje egyezik olyan reformer országátalakítókéval, mint amilyen Bokros Lajos, Gyurcsány Ferenc, vagy amilyen Eötvös József szeretett volna lenni a maga idejében. Megjegyzendő, hogy már ez az elég színes névsor is mutatja **modelljük kis leíróerejét**, s ez nem javul érdemben akkor sem, amikor hét pontban megpróbálják összefoglalni a kormánypárt radikalizmusának lényegét. Az olyan fogalmak bevezetésével, mint a „*»Nyugat-követő« stratégia*” főladása, a „*kormányzásmaximalizálás: törekvés egy többciklusú kormányzásra*”, a „*hard government: a sokszereplős modell felszámolása*” a nemzeti érdek határozott érvényesítése céljából vagy a gazdaságpolitikában történő „*szakítás a mainstream-eszközökkel*”, valójában csak **a kormány „magyar modelljét” tették egy alapvetően politológiai szempontú elemzői keretbe**.¹¹³ Ennek pedig, mivel a leíróereje kicsi, az egyetlen gyakorlati haszna az lehet, hogy mivel a kormánypárt szövegein alapul, a tanulmány segíthet azonosítani kommunikációs szempontból releváns narratívaelemeket.¹¹⁴

3.4.2. A szociológiai pontosítás: az irányított nemzeti kapitalizmus

Tölgyessy Péter nem politológusi, hanem sokkal inkább szociológusi szemmel igyekezett letisztázni Orbán tudományos szempontból hanyagnak mondható rendszerleírásait és kategóriáit. Egy tanulmányában, miután – főleg Orbán nyomán, az „ő gondolkodását megértendő” – kifejti a nemzeti–narratíva (és azon belül különösen a „magyar modell”-narratíva) már ismert alapvetéseit, kijelenti, hogy „*[a] miniszterelnök az összetett magyar értékvilág régről hozott, a kádári évtizedekben tovább erősített árnyékosabb oldalára építi politikáját. Alapvetése szerint végre a mediánszavazók, különösen saját társadalmi csoportja, a feltörekvő mezővárosi középrétegek világlátása szerint szükséges újjáépíteni az országot. (...) A kormányfő szerint elsődlegesen nem az ország piaci alkalmazkodóképességével,*

¹¹³ Nagyjából ugyanezt teszi, bevezetve a „*centrális pártrendszer*” fogalmát Tóth Csaba–Török Gábor: Az új pártrendszer. In: Kolosi Tamás–Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. TÁRKI, Budapest, 2014.

¹¹⁴ A magyar jobboldal természetrajza. A Méltányosság Politikaelemző Központ munkatársainak (Csizmadia Ervin, Csery Péter, Jenei András, Lakatos Júlia, Nagy Attila Tibor, Novák Zoltán, Paár Ádám) tanulmánya. *Élet és Irodalom*, 2013/20.

vállalkozóinak versenyképességével, munkavállalóinak munkakultúrájával és a magyar állam hatékonyságával van gond, hanem inkább azzal, hogy a baloldali kormányok nem a »magyar öncélúság« jegyében rendezték be hazánkat. (...) Mint a XX. században annyi más hazai politikai irány, nem bízik a szorgos, nyugatos felemelkedésben, inkább **az állam hatalmával óhajtja a fennálló körülményeket radikálisan megforgatni**. A gazdasági erőforrások és a társadalmi pozíciók átcsoportosítását ajánlja a külföldi befektetőktől és a velük összefonódott régi baloldali elitektől a körülötte álló, új feltörekvő nemzeti felsőközéprétegek, végső soron az egész »érdemes« magyar társadalom javára. (...) **Orbán Viktor meggyőződése szerint a társadalmi őrségváltás előrevitelével nem tesz mást, minthogy erejéhez mérten, végre helyreállítja az emberek igazságát**. (...) **Átlépve minden jogászai fontoskodáson, tulajdonjogon és a nemzetközi intézmények vagy a bukott baloldal ellenállásán, kaput nyit az arra érdemes magyarok térfoglalása előtt, akik közvetlenül Fidesz-közeli személyek**. Ám másképpen szerinte, mint a jobboldal híveinek gazdasági megerősítésével, nem is lehet tartóssá tenni az országot végre jó irányba vivő párt kormányzását.” Ez lenne az „irányított nemzeti kapitalizmus”, melyben a „plebejus kormány” az „**eszközként használt jogrendszer**” segítségével „**tartalmi igazságot**” szolgáltat polgárainak, s „**nem ritkán egyénre és vállalatra szólóan alkotja meg adó- és egyéb törvényeit**”, mellyel „**a korábbiaknál is inkább a különböző részérdekek szolgálatába állíthatja a közhatalmat**”. Továbbá „**Orbán Viktor nem hatalommegosztásra és autonóm állampolgári cselekvésre alapozza rendszerét, hanem az egész magyar társadalmat határozottan kézben tartó hierarchikus főkutya-alkutya mechanizmusokra**. (...) Kevésbé hisz a közvetett uralomgyakorlás eszközeiben, **a modern plurális társadalomban is csaknem az összes hatalmi erőforrást közvetlenül magánál akarja egybefogni**.”¹¹⁵

Leszámítva, hogy írásaiban makacsul használja az orbáni fogalmakat, és a rezsím velük beazonosított cselekvéseit Orbán „hiteként”, „meggyőzéseként” regisztrálja (ami ugyebár bizonyíthatatlan és egyszersmind érdektelen), Tölgyessy leírásában lényegében kirajzolódik az a szociológiai szerkezet, melyet Magyar Bálint a posztkommunista maffiaállam tézisével ragadott meg. Ez tulajdonképpen nem meglepő: mivel a kormánypárti leírások mint a maffiaállam felszíni vonásai mégiscsak a valós, mélységi cselekvések eufemizmusai, szerkezetükben, struktúrájukban követik a mélységi vonásokat. Így ha valaki e leírásokat pontosítja szociológiai irányba, akkor világos, hogy egy olyan leíró modellt kap, amely **csaknem egy az egyben „lefordítható” lenne a posztkommunista maffiaállam nyelvére**, ahogy ez itt könnyen meg is tehető. Csak illusztráció gyanánt: ami Tölgyessynél „**tartalmi igazságszolgáltatás**”, az Magyaránál „**materiális igazságosztás**”; ami az előbbinél „**főkutya-alkutya mechanizmus**”, az az utóbbinál „**patronus–kliens viszony**”; és így tovább. De persze Tölgyessy elméletének megvan az a gyengesége, hogy **mivel nem szakad el érdemben az orbáni fogalomrendszertől, nem tud olyan mélyre hatolni**, mintha ledobná magáról ezt az értelmetlen béklyót – ergo nem tud és nem is foglalkozik érdemben a Családdal, annak szerveződési rendjével. Magyar egy interjújában ezt külön ki is emeli, s rámutat, hogy **például az Orbán–Simicska háborút nem lehet elmondani Tölgyessy nyelvén**, hiszen az irányított nemzeti kapitalizmusban nincs rá magyarázat (konkrétan nincsenek rá szavak), hogy míg Simicska az egyik pillanatban alkalmas nemzeti tőkés volt és minden pályázatot

¹¹⁵ Tölgyessy Péter: Válság idején teremtett mozdíthatatlanság. In: Kolosi–Tóth: *Társadalmi...*

megnyert, utána kvázi „varázsütésre” ez a helyzet megszűnik és a korábbi mennyiség töredékét is alig nyeri már meg. Ahogy Magyar fogalmaz, „*ebben a fogalmi rendszerben semmi nem indokolná, hogy lecseréljék Simicskát Garancsival*”.¹¹⁶

4. A mélynek vélt felszín: az attitűdleírások

Az információs diktatúrák lényegét több elemző deklarálta nem „*nominalista*”¹¹⁷ szociológiai leírásokkal, hanem attitűdleírásokkal próbálja megragadni. Ezek **ellentétes irányból közelítik meg a rendszert**: míg a szociológiai leírások arra törekednek, hogy minél feszebbek legyenek, s egy minél sűrűbben szőtt fogalmi kerettel minél több apró részletet tudják magyarázni az adott rendszer működésének, addig az attitűdleírások:

- a) **vagy a rendszer meghatározó magatartásformáit keresik** (erre szolgáltat példát a magyar esetben Tellér Gyula, aki szerint „*[a] liberális rendszer (...) [a másik emberhez való] viszonyt a kanti morálparancs [sic!] segítségével igyekezett megfogalmazni és szabályozni. Kvázi: »minden szabad, ami más hasonló szabadságát nem sérti«. (...) A nemzeti, közösségi rendszer (...) a személyek közti viszonyban helyreállítja az »amit nem akarsz, hogy neked cselekedjenek, te se cselekedd azt másnak« ősi morális magatartási szabályát, illetve e szabály pozitív megfordítását: »amit szeretnél, hogy neked cselekedjenek, te is cselekedd azt másnak«*”);¹¹⁸
- b) **vagy a kormányzati cselekvések mögött meghúzódó rendezőelveket** (ilyen például Széky János azon megállapítása, miszerint „*az örült adórendszerrel a rezsicsökkentésén át a hangsúlyozottan magyar oligarcharétteg felnövesztéséig minden levezethető a Trianon-kóros magyar nacionalizmusból*”);¹¹⁹
- c) **vagy az előbbieket kombinációjaként, a magatartásformákat koherens modellbe rendezve próbálják meghatározni az adott rezsim „szellemiségét”**.

Az alábbiakban megvizsgálunk három, az egész Orbán-rendszer attitűdjét tárgyaló leírást: Pataki Ferencét, G. Fodor Gáborét és Ungváry Rudolfét, majd az attitűdleírás mint közelítésmód alapvető hibáit részletezzük. Végül pedig ejtünk néhány szót (s illusztráljuk) a maffiaállamot leíró legerősebb attitűdleírásról: a patriarchális családfő kulturális mintakészletéről.

4.1. A három magyarországi attitűdleírás

4.1.1. Neobolsevik politikai stílus

---

¹¹⁶ Kálmán Olga interjúja Magyar Bálinttal: Magyar: az állam maga a korrupció legfőbb szerve. ATV, 2015. május 25. <https://www.youtube.com/watch?v=rtx9mntxQ4g>

¹¹⁷ Ungváry: *A láthatatlan...* 44. o.

¹¹⁸ Tellér: Született-e...

¹¹⁹ Széky János: Bárányvakság 8. – Az érthetetlen Trianon. *parameter.sk*, 2014. május 9. <http://www.parameter.sk/rovat/paravelemen/2014/05/09/baranyvaksag-8-az-erthetetlen-trianon>

Pataki Ferenc, bár rögtön az elemzése elején leszögezi, hogy „nem tételezek fel semmifajta lényegi és tartalmi azonosságot”, mégis úgy véli, hogy már régóta „felfedezhető volt [a Fidesz] stílusában néhány olyan mozzanat, amely asszociatív módon emlékeztetett a bolsevik szó jelentésére”. Szerinte a fideszes „neobolsevik politikai stílus” egyik kiindulópontja a „történeti újrakezdés” és „a forradalom mítosza”. Az orbáni fülkeforradalmat – mint Pataki írja – „a »minden régít eltörölni« pátosza” hajtja, mely „a korai munkásmozgalomban dívott, ahogy 1945 korszaknyitó időszakában a »holnapra megforgatjuk az egész világot« naív illúziója átlengte a korszak ifjúságnak (...) világérzékelését és gondolkodásmódját”. Ennek folytán Orbánék a „volutarista hit és erőképzet” által táplált „bolsevik elszántsággal és radikalizmussal” tagadják a régi rendszer minden elemét, azt hirdetve, hogy „velünk kezdődik a történelem”, hisz „húsz zavaros esztendő áll mögöttünk, és előtte több évtizedes szolgaság korszaka”. Ezt követi az, amit Pataki „etatista térhódításnak” nevez, melynek keretében egyrészt igyekeznek átírni és eltörölni a múltat („a totális átalakítás” jegyében nemcsak az „utcák, terek nevei, hanem intézményeké is” megváltozik), másrészt pedig az állami intézményekben „minden posztra a mieinket” helyezik, amivel a korábbi államgépezetet sikerrel kiüresítik, létrehozva egy kvázi Patyomkin-intézményrendszert.

A neobolsevik stílus másik megnyilvánulása Pataki szerint a rendszer kommunikációjából fakad: lételeme egyrészt a „sikerpropaganda”, mely szerint a rezsim „győzelemről győzelemre halad” (ez a vezér hitelesítését és a hívek fanatizálását szolgálja), másrészt pedig a folyamatos harc, a háborús retorika (mint a kommunista osztályharc-narratívában) és természetesen – ennek folyományaként – a „monolit egység”, az „egy a tábor, egy a zászló” elve. Pataki „az erő és a hatalom kultuszáról[,] (...) a taktika primátusáról, a kontinuitás hiányáról” is beszél, amikor a Fidesz alapvető jellemvonásait sorolja, viszont talál még további hasonlóságokat a bolsevik gondolkodásmóddal, pontosabban a bolsevik jogfölfogással. Mint írja, 2010-es kormányra kerülésük után Orbánék egy „demokratikus formákban létrejövő tekintélyelvű rendszert” hoztak létre, amely – akár a polgári szabadságjogokat *de jure* deklaráló sztalini alkotmány – „formálisan megfelel a jogszerűség kívánalmainak”, azonban „a hatalom osztatlan és korlátozás nélküli” „jellege módot ad arra, hogy minden aktust, az önkény aktusait is a jogszerűség köntösébe öltöztesse”, valamint, hogy „a törvényeket (...) a hatalom a maga szükségleteinek, igényeinek és törekvéseinek megfelelően, tetszés szerint” alakíthassa és szelektíven alkalmazhassa. További hasonlóság még az ún. „politikai totalizálási törekvés”: „[a] Fidesz számára (...) a társadalmi életnek nem létezik politikailag semleges vagy közömbös szférája. Számára minden politikai összefüggésben merül fel, a folyamatok, a jelenségek, az intézmények, a történések, a törekvések, a történelmi emlékezet alakzatai mind-mind a politikai értelmezhetőség, a politikai célszerűség és hasznosság szempontjából mérlegeltetnek”. Ez végső soron „a politika totalitását, totális uralmát és kizárólagosságát” jelenti (mely határozottan nem azonos a politika bibói primátusával), amiből az is következik, hogy „a társadalom szellemi, kulturális és tudományos élete, mindaz, ami kívül esik a közvetlen politikai irányíthatóság és a közvetlen politikai akarat hatókörén, az viszonylag kevésbé keltette és kelti fel a Fidesz érdeklődését”.

Mindent egybevetve Pataki kijelenti, hogy ugyan „*az utóbolsevik stílus jellemzése és a Fidesz-politika egybevetése merőben formai, és nem érinti a két mozgalom tartalmát, célkitűzéseit, ideologikumát, de nem érinti az eszközeit sem*”, „*a rendszer logikája és lappangó erőszakos jellege, kényszerítő viszonyrendszerei*” mégis „*sok tekintetben rokonságot mutathatnak a [sztálini] mintával*”.¹²⁰

4.1.2. Az önbecsülés kultúrája

G. Fodor Gábor az önbecsülés kultúrájának nevezi az Orbán-kormány attitűdjét, amit legjobban az azt megelőző kormányok attitűdjével szemben lehet értelmezni. G. Fodor szerint **2010 előtt** Magyarországon a „*lebeszélés kultúrája*” dívott: „*nekünk úgyse sikerülhet. Hogy mi a helyes, bízunk másokra, ők úgyis jobban tudják, hogy mi a jó nekünk*”.¹²¹ Ezzel szorosán összekapcsolódott egy utópista közmegegyezés, mely „*arról szól, hogy a jövő valahol (kommunizmus, majd később a »nyugat«) már készen van. További teendőnk nincs, a jövőnek az a természete, hogy szükségszerűen haladunk felé. (...) Merjünk kicsik lenni. Fogadjuk el, hogy mi csak alkalmazkodhatunk. Aki konfliktusokat vállal igazáért, az izgága, az izgágaságból meg csak baj lesz. Nem kell ugrálni. Fogadjuk el sorsunkat, a jelen és a múlt körülményei diktálnak*”.¹²² Az útfüggséget hirdető szocialista–liberális koalícióval szemben a **2010 után** létrejött nemzeti kormányt azonban már az **önbecsülés kultúrája** vezeti, miszerint itt az ideje, hogy „*saját kezünkbe vegyük a jövőnket*”,¹²³ minekutána „*a magyarok visszakerülhetnek az őket megillető polcra: a sikeres nemzetek közzé. (...) a magyarokat ugyanaz a tisztelet fogja övezni, mint bármely más nemzetet. (...) nincs mit röstellnünk a Nyugattal szemben. Egy sikeres nyugati nemzethez képest sem vagyunk másodrendűek. Vagyis a magyar érdek semmivel sincs mögötte a brit, a francia vagy a német érdeknek*.”¹²⁴ Szóhasználatában (s egyszerűsített szellemiségében) a nemzeti–narratívára hajazva G. Fodor kijelenti, hogy az új kultúra meghonosításának első lépése, „*cölöpje*” „*a nemzeti függetlenség megteremtése. Ez azért kell, mert nélkül nem vagyunk önmagunk urai. Ezért kell csökkenteni az államadósságot, mert aki fölött hitelezői rendelkeznek, az híján van az önbecsülésnek. (...) A második cölöp: meg kell akadályozni a függőség újratermelődését. Ezért kell vigyázni az úgynevezett hiánycélra, ezért kell átalakítani az adósságot termelő rendszereket, ezért kell saját lábra állítani a felsőoktatást vagy az egészségügyet*.”¹²⁵

„*Az önbecsülés, mint lélektani faktor (...) határozza meg a politikai célt (gyenge országból Erős Magyarországot csinálni), a változtatások értelmét (hogy a saját erőforrásai fölött a magyarok saját maguk rendelkezzenek), az átalakítások irányát (hogy állami juttatások helyett mennél több ember éljen munkából – mert az önbecsülésért mindig meg kell dolgozni), a társadalompolitikai célt (a középosztály felerősítése – mert ha nincs erős középosztály, akkor nincsenek emberek, akiknek van vesztenivalójuk), az ehhez illeszkedő eszközválasztást (arányos adórendszer és a középosztálypolitika összenövesztése), és a változtatások*

¹²⁰ Pataki Ferenc: *Hosszú menetelés. (A Fidesz-jelenség: társadalom-lélektani vázlat)* Noran Libro, Budapest, 2013. 51-71. o.

¹²¹ G. Fodor Gábor: Győzhetnek-e a magyarok? In: Uő: *GFG...*

¹²² G. Fodor Gábor: Kísérlet. In: Uő: *GFG...*

¹²³ G. Fodor: Kísérlet...

¹²⁴ G. Fodor: Győzhetnek-e...

¹²⁵ G. Fodor Gábor: Sárkány ellen sárkányfü. In: Uő: *GFG...*

végigviteléhez szükséges feltételek megteremtésének szándékát (ha nincs erős középosztály, akkor nincs politikai stabilitás sem). **Az önbecsülés a rendezőelve mindannak, ami történik**”, írja G. Fodor.¹²⁶ (Fontos megjegyezni, hogy az ő definíciója szerint középosztálybeliek azok, „akik egyről a kettőre akarnak jutni, előre szeretnének lépni, saját erőből szeretnék ezt megtenni”, röviden mindenki, aki dolgozik – beleértve a közmunkást is.)¹²⁷

4.1.3. A fasisztoid mutáció

Ungváry Rudolf alapvetően másban találja meg az Orbán-rezsim eszmeiségét. Állítása szerint, ahogy ezt egy interjújában ki is fejtí, míg **a magyarországi rendszer „[s]zociológiai jellemzője a maffiaállam, eszmei alapjai a vezérelv, az erőkultusz, a hűség, a »nem a mieink« kirekesztése”**.¹²⁸ Ungváry *A láthatatlan valóság* című könyvében a **fasisztoid mutáció** terminusával próbálja megragadni, nem csupán a rendszer attitűdjét, hanem az egész rendszert – úgy, hogy azt attitűdjével, attitűdjéhez képest definiálja.

A rendszer „rejtett ideológiáját” Ungváry nyolc „mélységi vonásban” látja:¹²⁹

1. Kimondatlan vezérelv („*nincs nevesítve a mindenkori Führer, Duce, Caudillo, Nemzetvezető*”, mert „*címe személyesre, ideológiailag megfoghatatlanul semlegesre mutálódott: »Viktor! Viktor!«*”);
2. Erőkultusz („*a törvényhozási tevékenység féltelensége*” mögötti elem, mely „*nem a hatalom kezelésének a politikai realizmus által értelmezett, végső soron racionális eszköze, hanem a küldetéstudattal áthatott irracionális (...) világnézet egyik hordozó eszméje*”);
3. Hűségelv (mely „*a kétségbevonhatatlan jó szándékot, az erkölcsi fensőbbiség és méltóságteljesség légkörét hivatott megteremteni*”);
4. Szervezett káosz („*[a] magas szintű döntéseket az átfogó tervek hiánya, az improvizáció jellemzi*”);
5. Teljesen megszállt állam („*[a] törvényhozói és végrehajtói hatalom mára az orbáni pártpolitikai irányítással működik*”);
6. A „nem a mieink” mint kirekesztendők („*ennek célja a jövedelmek és vagyonok gyors átcsoportosítása bizonyos társadalmi csoportok előnyére, illetve hátrányára*”);
7. Változékony célcsoportok („*[a] kirekesztő demagógiát nem kötik tárgyi korlátok*”);
8. Sérelmi nemzeti retorika és a történelem „elfoglalása” (előbbi „*a hívek mozgósítására, fenyegetettségük sulykolására szolgál*”, az utóbbinak pedig az „*ellentmondást nem tűrő keresztülvitele leplezi le a rendszer rejtett ideológiai jellegét [!]*”).

¹²⁶ G. Fodor Gábor: *Önbecsülés*. In: Uő: *GFG...*

¹²⁷ Kálmán Olga interjúja G. Fodor Gáborral: G. Fodor: A közmunka nem ad megélhetést 40 éven át. *ATV*, 2014. június 17. <https://www.youtube.com/watch?v=Od5tYnELaeE>

¹²⁸ Barna L. Norbert és Sebes György interjúja Ungváry Rudolfffal: Ungváry: Csak közben ebben az ország tönkremegy. *Népszava*, 2015. április 18. <http://nepszava.hu/cikk/1054614/1>

¹²⁹ Ungváry: *A láthatatlan...* 20-30. o.

Ungváry szerint a rendszer azért nem szimplán fasiszta, mert „[a]kárcsak az influenza vírusának új mutációja, a spanyolnátha esetében az első világháború után”,¹³⁰ ez a rendszer is mutálódott, hogy megtévessze Európának a második világháború után a fasiszmus hagyományos formája ellen fölverteződött „immunrendszerét”. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az előbb felsorolt mélységi vonásokat, a rendszer lényegét **négy „felszíni vonás”**: a látszatdemokrácia, az ideológia kimondatlansága, a fasisztoid jellegnek a működtetők általi be nem látása, valamint a „*transzcendens legitimáció*” (vagyis a szövetség a történelmi egyházakkal) **láthatatlanítja**.¹³¹ Így „a fasisztoid mutáció (...) felszíni vonásaival a demokratikus formákhoz alkalmazkodott, ezért valódi mivoltában csak nehezen, mélységi tulajdonságainak elemzése révén ismerhető fel”.¹³²

4.2. Az attitűdleírások hibái

Mint e tanulmány első részében kifejtettük, mi az Orbán-rezsim vizsgálatát alapvetően két részre bontjuk: egy *tudományos részre*, mely a rendszer működésének minél pontosabb és részletesebb föltárását és leírását célozza (mélységi vonások), és egy *kommunikációs részre*, mely azokat a narratívákat és egyszersmind azt a diszkurzív környezetet vizsgálja, amelyekkel és amelyben az Orbán-rezsim működik, mélységi vonásait láthatatlanítja és választóit elcsábítja (felszíni vonások). Ami az előbbit illeti: azzal, hogy egy, a kormányzati cselekvések mögött húzódó elvet/elvrendszert próbálnak találni, kvázi a cselekvéseket „aggregálva” és egy elvvel több cselekvést is magyarázva, az eszmeiség attitűdleírások általi megragadása **szükségképpen egyszerűsít és sarkít**. A probléma ezzel az (a nyilvánvalón fölül, nevezetesen, hogy a sarkítás az árnyalás, a „feszítés” ellentéte),¹³³ hogy **a sarkítás iránya nem egyértelmű**: az eszmeiséget megragadni igyekvő az, akinek el kell döntenie, hogy az összkép melyik részletét tartja hangsúlyos, súlyponti elemnek, s melyiket elhanyagolhatónak. Logikailag azonban ezzel a „mazsolázgatással” lényegében bármennyi, gyökereiben nem, de árnyalataiban vagy/és teremtett összképünkben markánsan eltérő attitűdleírást meg lehet adni, s egyikről sem tudhatjuk, hogy ténylegesen igaz-e (sőt az ezen eljáráshoz szükséges előzetes szűrőföltételek igazából bizonyos fokig előrevetítik a végeredményt magát is, cirkuláris érvelést létrehozva). Máshogy közelítve: **ha összehasonlítjuk például a „fasisztoid mutációt” és az „önbecsülés kultúráját”,** akkor bár láthatóan egymástól markánsan különböznek, a magyarázóerejük egyforma, hisz ugyanazon elv alapján vesznek „egy kalap alá” különböző cselekvéseket, cselekményeket, így **nem tudjuk eldönteni, hogy melyik a jobb leírás a kettő közül**, mindkettő ugyanolyan releváns attitűdmintákat fedez föl az Orbán-rezsim tekintetében.

Ilyenformán ezek a leírások a **kommunikációs elemzés szempontjából is jórészt hasztalanok**, mert mivel az értelmezések nem egyértelműek, hanem a szerzők értelmezéseit

---

¹³⁰ Ua. 13. o.

¹³¹ Ua. 19-36. o.

¹³² Ua. 107. o.

¹³³ Kitűnően példázza ezt a fasisztoid mutáció 6. ismérve, a „nem a mieink” kirekesztése: nem ad választ arra a kérdésre, hogy mégis kik azok a „mieink”, hogyan és milyen szinten strukturált a „mieink” között lévő viszony, stb., ellenben megragadja a rezsim kirekesztő, agresszív attitűdjét, mely – Ungváry állítása szerint – a fasiszmus viselkedésével rokon.

igénylik, így egyáltalán nem biztos, hogy a választókban úgy, olyan formában csapódnak le ezek a mondatok, ugyanazokat az attitűdmintákat fedezik föl ők is a rendszer tekintetében, mint a szerzők. Ungváry – Patakihoz hasonlóan – ezt a problémát azzal próbálja orvosolni, hogy hosszas társadalomlélektani elemzést tár az olvasó elé, kimutatva a „magyar néplélek” valódi arcát, magyarán azokat a társadalmi beidegződéseket, melyek rezonálnak, rezonálhatnak az orbáni szövegekre. S míg ennek valóban lehet komoly haszna akár a Fidesz, akár a saját kommunikációs paneljeink (várható) hatásainak vizsgálata során, **az olyan – Ungváry által többször idézett – orbáni mondatok, mint hogy „ellenfeleink idegenszerűek” és „a haza nem lehet ellenzékben”¹³⁴ mégsem önmagukban állnak, van narratív kontextusuk** (például a nemzeti–narratíva), amiknek köszönhetően, ha valóban olyan érzelmi világgal rendelkezik is a magyar nép, mint azt Ungváry vagy Pataki állítja, akkor sem biztos, hogy a tagjai úgy értelmezik ezeket a mondatokat, hogy azok pont az említett társadalomlélektani „húrokat” pendítsék meg.

Visszatérve a tudományos szempontra, **Ungváry tézisének van egy kétségtelen előnye az Orbán-rendszert szimplán „fasizmusnak” vagy bármilyen más, a történelemben már előfordult rendszernek** (kommunizmusnak, feudalizmusnak, bizánci rendszernek, stb.) **nevező elmélettel szemben, azok ugyanis rendre elmulasztják a rendszer – ungváryi értelemben vett – felszíni vonásainak vizsgálatát.** Máshogy fogalmazva, míg elméleteikben az általuk megtalált előképek revelatív erejében bíznak, leírásaik nem adnak magyarázatot a demokratikus mázra, tehát nem szerepel bennük, hogy az új rendszer „kinézetében” miért és pontosan miben különbözik az adott, a történelemben már előfordult rendszertől. (Ezt Pataki sem tárgyalja érdemben, csupán megemlíti, hogy „*a Fidesz-korszak [sic!] egy tekintélyelvű, autoriter rendszer demokratikus formákban*”).¹³⁵ Ungváry tézisének azonban – még attitűdleírás jellegén fölül is – vannak tudományos szempontból gyengeségei. Ennek az egyik példája, hogy egy ponton bevezeti a „szervezett káosz” fogalmát, aminek nyomán – mint már idéztük – a kormány tevékenységét improvizatívnak, *ad hoc* jellegűnek írja le.¹³⁶ Ez az egyébként igen gyakori értelmezés bár találkozik az intuícióval, és nincs kizárva, hogy egyúttal a működtetők belső motivációival is (értsd: maguk sem tudták, hogy mit tesznek), **az „improvizatív” és „ad hoc” jelzőket – ugyanúgy, mintha ideológiák lennének – leírásokként kell értelmeznünk. Ekként azonban nem bizonyulnak különösebben erősnek,** gyakorlatilag csak arra szolgálnak, hogy áthidalják mindazt, amiben Ungváry tézise (vagy az adott fogalmakkal operáló bármely más leírás) nem talál rendszert. Márpedig az olyan, Ungváry által a „szervezett káosz” címszava alá sorolt ügyek tekintetében, mint a „föld- és trafikpályáztatás, a nyugdíj- és takarékpénztári lenyúlások, az útdíjrendszer stb.”¹³⁷ igenis van rendszer, mint azt a posztkommunista maffiaállam tézise ki is mutatja. Hasonló a helyzet az ideologikus jelleget Ungváry szerint „egyértelműen” bizonyító történelemhamisítások esetében: az, hogy azért tenné ezt az Orbán-rendszer, mert a Szabadság téri emlékmű, a különféle szobrok és a közterek (nevei) által reprezentált történelemszemléletben „hisz”, az a legegyszerűbb, egyszerű „preferenciát” jelölő leírás,

---

¹³⁴ Ungváry: *A láthatatlan...* 39. o. et al.

¹³⁵ Pataki: *Hosszú...* 62. o.

¹³⁶ Ungváry: *A láthatatlan...* 24. o.

¹³⁷ Ua. 25. o.

amely magyarázóerejében kvázi a „csak”-kal egyenértékű, miközben – mint azt például Ungváry Krisztián elemzése mutatja¹³⁸ – sokkal részletesebb, rétegzettebb, egyszersmind feszebb és szélesebb körű magyarázatokkal is lehet erre a jelenségre szolgálni.

4.3. A legpontosabb attitűdleírás: a patriarchális családfő kulturális mintakészlete

Bár az attitűdleírások sarkító jellegüknél fogva **nemigen lehetnek pontosabbak egy szociológiai leírásnál, épp olyan pontosak lehetnek, ha konkrétan az adott, feszes szociológiai leírás definíciójából származtatják őket**, így téve az általuk lefedett fogalomkészletet ugyanolyan dűssá és feszesé, mint az alapjukul szolgáló szociológiai leírás saját fogalomkészlete volt. Magyar Bálint meghatározása szerint a maffiaállam „*alapvetően családi, illetve a közös üzlet által megpecsételt fogadott családi kapcsolatrendszer révén épül fel. A szervezethez rokoni és lojalitási szálakon keresztül újabb és újabb családok kapcsolódnak, amelyek a fogadott politikai család fejétől kiinduló, erősen hierarchikus, piramisszerű engedelmisségi rendbe tagozódnak.*” A Család feje, a Keresztapa pedig, pozíciójánál fogva, szigorú apaként viselkedik: „*(...) a vezetés mintáit tekintve a patriarchális család, a porta, a birtok és az ország izomorf fogalmak. Ugyanazt a kulturális, hatalomgyakorlási mintát követi minden szinten. (...) Ő nem eltulajdonít, csak rendelkezik. Neki jussa van, igazságot szolgáltat, és ebből a jussból és igazságból részesíti a saját »háza népét«, nemzetét, mindenkit státusa és érdemei szerint.*”¹³⁹ Tehát **a maffiaállamban mindenkinek és mindennek a sorsa, státusa végső soron a Családfőtől függ, ő – Csepeli György metaforájával élve – „a nap” a rendszerében,**¹⁴⁰ aki mindennek a mozgását meghatározza – így **az ő viselkedési mintáinak, avagy a patriarchális családfő kulturális mintakészletének a leírásával pontos képet kapunk magáról a rendszeréről is.** Ezen a ponton a két, eltérő irányú közelítésmód, a szociológiai leírásé és az attitűdleírásé találkozik.¹⁴¹

A kulturális mintakészletet illusztrálandó, néhány olyan viselkedésbeli és nyelvezetbeli példát szeretnénk fölhozni, amelyek segítenek – a maffiaállam szociológiai fogalmi rendszerén túl is – kvázi vizualizálni az olvasóban Orbán családfői pozícióját. Orbán híres arról, hogy gyakran megfordul a csabai kolbászfesztiválon,¹⁴² disznóvágásokra jár,¹⁴³ a pálinkát – és az ahhoz kapcsolódó danolászt¹⁴⁴ – pedig nemcsak szereti,¹⁴⁵ de kormányzása egyik első intézkedése volt, hogy legalizálta az otthoni gyümölcspálinka-főzést¹⁴⁶ (amitől

¹³⁸ Ungváry Krisztián: Az emlékmű és az emlékműmutyi. In: Uő: *Tettesek vagy áldozatok? (Feltáratlan fejezetek a XX. század történelméből)* Jaffa Kiadó, Budapest, 2014.

¹³⁹ Magyar: *A magyar maffiaállam...* 80-81. o.

¹⁴⁰ Csepeli György: Magyar Bálint szavai. Előadás Magyar Bálint *A magyar maffiaállam anatómiája* c. könyvének bemutatóján. Budapest, 2015. június 1. <https://www.youtube.com/watch?v=zKEjzWgWVi8>

¹⁴¹ A családfői, szigorú apafigurára emlékeztető kulturális minta alapján Orbán rendszerét lehet ugyan *paternalistának* is tekinteni, azonban ez az egy kifejezés nem írja le kellő mélységében a rendszert, hisz nem utal arra a patriarchális családfői szerepre, amit a maffiaállamban a Keresztapa betölt.

¹⁴² Ld. pl. http://hu.wikipedia.org/wiki/Csabai_kolb%C3%A1sfesztiv%C3%A1l

¹⁴³ OVTV Extra: Disznóvágás. 2009. február 14. <https://www.youtube.com/watch?v=wh4vD9OhUho>

¹⁴⁴ <http://www.origo.hu/itthon/20121013-sok-kislanyt-meghagtak-orban-dalolaszik.html>

¹⁴⁵ Ld. pl. http://fideszfigyelo.blog.hu/2014/06/28/orban_vizet_predikal_es_palinkat_iszik

¹⁴⁶ http://index.hu/gazdasag/magyar/2010/06/08/ez_orban_29_pontja/

aztán az Unió nyomására visszakozott).¹⁴⁷ Egy bulvárlapnak nyilatkozva elmondta, hogy otthon a fiának „olykor le kell törni a szarvát”, feleségével pedig „mindketten odafigyelnek, hogy megőrizték a hagyományos férfi-női szerepeket”.¹⁴⁸ Ez utóbbi nincs máshogy a politikában sem: Orbán nem pusztán határozott, erős, mi több, „férfias”¹⁴⁹ politikus, hanem – mint Sárközy írja – „a női kormánytagokat, illetve államtitkárokat minimalizáló miniszterelnök a Népstadionban (Puskás Ferenc Stadionban) jó húsz percen át kezét csókolt az összes női olimpikonnak, illetve ugyancsak kézcsókkísérettel ejtette pánikba indiai vendéglátó(nő)ját(jét). A kézcsókra láthatóan (...) állandósult ingerenciája van,”¹⁵⁰ amivel nem pusztán diplomáciai hibákat követ el (például kezét csókolva Angela Merkel német kancellárnak is),¹⁵¹ hanem tolakodó módon jelzi, hogy a férfi-női szerepek a pozíciótól függetlenül is egyenlőtlenek. Árvíz idején Orbán személyesen, gumicsizmát húzva ment ki a gátakra (persze nem homokzsákot pakolni, hanem koordinálni),¹⁵² egy nagyobb havazás után pedig a volán mögé ülve, Pintér Sándor belügyminiszter társaságában tekintette meg az utak és autópályák mellett folyó mentési munkálatokat.¹⁵³

Áttérve a nyelvi mintáira, a patriarchális családfő kulturális mintáinak kiváló illusztrációja egy az Orbán által gründolt felesúti Puskás Ferenc Labdarúgó Akadémián elmondott beszéde, melyben egy igazán családias „seregszemle” keretében kiemeli a csapat néhány játékosát, hol dicsérve, hol megfeddve őket: „Itt már az előbb Gyurcsó Ádámnak a neve elhangzott. Aktív futballista nevét emlegetni rendkívül kockázatos dolog, mert a múlt héten vagy jól játszott vagy rosszul, és amikor rosszul játszott, akkor nem érdemli, hogy említsük, amikor jól, akkor meg vigyázni kell, nehogy leszaladjon vele a ló, de hát mégiscsak van valóban válogatott játékosunk. (...) Itt van velünk Szoszó is, akinek folyamatosan figyeljük a fejlődését. A '92-es csapatunknak van kapitánya, és Paulo Sousa emelte be még oda a Vidi keretébe, és nagyon drukkolunk neki, hogy sikeres legyen. Itt van velünk, ahogy mi hívjuk, kis Tajti, aki tegnap is jól játszott, de nem elég jól, mert ha elég jól játszott volna, akkor nem kaptunk volna ki.” Ez után Orbán figyelmezteti az ifjú játékosokat, hogy „csak a pontos, precíz, szinte ráspollyal kireszelt tökéletességű mozdulatokkal és fölkészültséggel lehet eredményt elérni”, továbbá – és ez Orbán politikája szempontjából is igen tanulságos – „valójában csak az számít, hogy azok az emberek, akiket pályára küldtünk a magyar nemzeti mezben vagy a Puskás Akadémia mezében, ott és akkor mire voltak képesek. Mert a meccset lefűjják, és ott vége van a mérkőzésnek, és az számít, amit addig elértünk, függetlenül attól, amit utóbb szerencsének, igazságosnak megérdemeltnek vagy meg nem érdemeltnek minősítjük. Ez az összpontosítási képesség, hogy ott és akkor vagyok jó, nem előtte, nem utána, nem előtte vagyok okos, és nem utána magyarázom meg jól, hanem ott, amikor kell. Amikor a böllérnek szűrnia kell a disznóöléskor, akkor kell pontosnak és jobbnak lenni, mint az ellenfél. Ma a pillanatot kell tudni kihasználni (...). Erről szól a futball, az akkor és ott, az adott pillanatban történő

¹⁴⁷ http://mandiner.hu/cikk/20141021_vege_az_ingyenes_palinkafozesnek

¹⁴⁸ Orbán Viktor és Lévai Anikó: Ez máig egy kamaszos szerelem. *Story Magazin*, 2015/17.

¹⁴⁹ G. Fodor Gábor: Férfiasság. In: Uő: *GFG...*

¹⁵⁰ Sárközy: *Kétharmados...* 61. o.

¹⁵¹ http://hvg.hu/itthon/20150202_Orban_nevetseges_protokollhibat_kovetett

¹⁵² Ld. pl. http://hvg.hu/itthon/20130609_Foto_ilyen_kolbaszt_eszik_Orban_Viktor_ar

¹⁵³ Orbán Viktor a terepen látogatta meg a mentésben résztvevőket. 2013. március 17. <https://www.youtube.com/watch?v=hwyPzgVFbIA>

helytállásról”.¹⁵⁴ Később, már a Questor-botrányjal kapcsolatban pedig egy szokásos, pénteki rádióinterjújában nyilatkozott úgy a miniszterelnök, hogy „*sürgősen körül kell nézni az összes brókercégnél, (...) mindent ellenőrizni kell, és ki kell takarítani ezt az istállót*”.¹⁵⁵

5. A kommunikációs offenzívára adott válaszok: a „leftist mindset”¹⁵⁶

Mivel Magyarországon **nincs egységes ellenzék sem pártpolitikai értelemben, sem a narratíváik tekintetében**, igen hosszadalmas lenne valamennyi szerveződés összes résznarratíváját, narratívacsökevényét és ezeknek a Fidesz nemzeti–narratívájával történő kapcsolatát és ütközéseit ismertetni és elemezni. S mivel nem ez tanulmányunk fő témája, így mindössze egy olyan **általános gondolkodásmódról** szeretnénk pár szót ejteni, melyet számos ellenzéki megszólaló (ideértve pártokat és véleményformáló „balliberális” értelmiségieket is) oszt, láthatóan ennek alapján próbál reagálni a Fidesztől hallható szövegekre, s bár ez a gondolkodásmód/logika igen tiszteletreméltó, sajnálatos módon **inkompatibilis a professzionális politikai kommunikáció logikájával**.¹⁵⁷

Ez a gondolkodásmód, amit a *leftist mindset* fogalmával lehet a legjobban megragadni,¹⁵⁸ már a kommunikációs aktus elején elköveti azt a hibát, hogy **föl sem teszi azt a kérdést, hogy a megszólalásának mi a célja, pontosabban a célt adottnak tekinti: „az igazság” keresése**. Ezt a leftist mindset azért tartja fontosnak, mert nem pusztán azt föltételezi, hogy létezik egy abszolút, minden más tényezőtől független igazság, egy egyetemes, „jó” értékrend, hanem, hogy ennek a politikai kommunikációs térben, a választók meggyőzése szempontjából önértéke van („**az igazság ereje**”). Ez a gondolkodásmód tehát **nem ismeri el, hogy:**

- **az egyes szavak, cselekedetek, tények** (statisztikai adatok, költségvetési számok, stb.) a különböző választói csoportok különböző narratíváiban, vagy akár az egyes élethelyzetek az azokat megélik szemében **egészen máshogy is értelmeződhetnek, mint a leftist mindset saját narratívájában;**
- **saját értékeit és eljárásait is legalább olyan tüzetes elemzés és kritika alá kellene vetnie, mint az ellenfelekéit**, miközben értékei „értékes” voltának vélelme valójában a saját körén kívül semmiféle automatikus és kihasználható előnyt vagy

¹⁵⁴ Orbán Viktor beszéde a 8. Puskás-Suzuki Kupa sorsolásán. Felcsút, 2015 március 26. http://www.puskasakademia.hu/hirek/2015/03/26/orban_viktor_beszede_a_8_puskas_suzuki_kupa_sorsolasan

¹⁵⁵ A Kossuth Rádió interjúja Orbán Viktorral: Orbán: több egyeztetést, több harcosságot. 2015. március 6. <http://www.hirado.hu/2015/03/06/interju-orban-viktor-miniszterelnokkal/>

¹⁵⁶ Benkő Balázs kifejezése. A következőkben többnyire olyan mémeket és toposzokat vizsgálunk, melyek különböző politikai vitaműsorokban, interjúkban igen gyakran előfordulnak, így nem érezzük különösebb szükségét az előző fejezetekben megszokott sűrű idézgetésnek és lábjegyzetelésnek. Mindazonáltal a következőkben taglaltak szinte valamennyi eleme megtalálható például az *Esti Kommentár* c. műsor adásaiban, ld. pl. Csáki Judit, Ceglédi Zoltán és Pikó András beszélgetése Krug Emília vezetésével, ATV, 2015. május 11. <http://www.atv.hu/videoek/video-20150511-esti-kommentar-1-resz-2015-05-11>

¹⁵⁷ És a professzionális politika logikájával is, alkalmasint, vö. G. Fodor Gábor: GFG illusztrál. In: Uő: *GFG...*

¹⁵⁸ Magyar Bálint az ebben a szellemben fogant ellenzéki szövegeket szimplán „*racionalis kritikának*” nevezi. Magyar: *A magyar maffiaállam...* 232. o.

fölényt nem alapoz meg, s így nem is ment föl senkit a politikai kommunikációs technikák alkalmazásának kötelezettsége alól.

5.1. „Egyetemes” értékrend: a kiindulópont nem a meggyőzendő, hanem a közlő

Az előbb jellemzett gondolkodásmódot kitűnően illusztrálja az a *moralizáló fölényeskedés*, amellyel az ellenzéki megszólalók a Fidesz tematizációs kísérleteire reagálnak. A Fidesz, mint írásunk második részében tisztáztuk, kommunikációs paneljeivel alapvetően a „néplélekre” hangolva eufemizálja maffiotikus cselekedeteit. A jellemző ellenzéki válasz erre nem az eufemizálás fölloldása vagy/és saját, a néplelket figyelembe vevő (de akár a Fidesztől eltérő „húrokat” pengető) válaszok, fölülkeretezések és fogalmi átkeretezések megfogalmazása, hanem **a néplélekre hangoltság kifogásolása, a bedobott témák erkölcsstelennek, embertelennek, s ez által minden szempontból megvetendőnek kikiáltása** egy mindenki által korántsem osztott értékrend és taburendszer nevében. A Méltányosság Politikaelemző munkatársai ezzel kapcsolatban helyesen állapítják meg, hogy míg **„a baloldal meg akarja változtatni a világot, a jobboldal olyannak ismeri el a társadalmat, amilyen”**:¹⁵⁹ a leftist mindset egy általa kívánatosnak vélt értékrend felé szeretné terelni a társadalmat, amivel önmagában nincs is semmi baj, csak hogy a meggyőzéshez használt **kommunikációs eszközeit** (sőt olykor azt is, hogy egyáltalán beszáll-e egy vitába, vagy sem) **nem hatékonysági szempontból, hanem „az igazság”, magyarul saját erkölcsi mércéi szerint határozza meg**. Mivel azonban a meggyőzendő hallgatóság nem osztja ezt az értékrendet (többek közt a leftist mindset ezért is akarja őket meggyőzni), az ő szemükben az ilyen erkölcsi mércék mentén kialakított – s adott esetben tabukkal és más béklyókkal tompított – kommunikáció csapásiránya indokolatlannak, mi több, értelmetlennek, a józan ésszel szembehelyezkedőnek tűnik, s így végső soron a leftist mindset kommunikációja **nem hogy nem ér célt, de még kontraproduktívna is bizonyulhat**.

Ezt a kommunikációs gyengeséget jól példázza a létező Kádár-nosztalgia életben tartásának vagy akár maga a Kádár-rendszer újjáépítésének vádja,¹⁶⁰ viszont azok a mondatok, melyeket a halálbüntetés- és a bevándorlástematika Orbán általi bedobása után hallhattunk az ellenzék részéről, mint cseppben a tenger mutatják be a leftist mindset ilyen irányú működését. Először is: hamar megjelent az a már-már toposzként visszatérő vád, hogy **Orbán „a nép legalantasabb ösztöneire játszik rá”**,¹⁶¹ s ezért erről a témáról még vitatkozni sem lenne szabad – sőt nem is lenne értelme, hiszen a halálbüntetésről például nemzetközi szerződéseket írtunk alá. **Ezek az álláspontok** viszont – mint azt különböző közvélemény-kutatásokból világosan lehet tudni – **nem esnek egybe a „néplélekkel”**, amely korántsem tekinti ezt a kérdést olyan szalonképtelennek vagy/és „lezárt ügynek”, mint azt a leftist mindset elvárná. Éppen ezért, amikor a miniszterelnök az Európai Parlamentben részint

¹⁵⁹ A magyar jobboldal... Ennek, s egyáltalán a leftist mindsetnek különlegesen eklatáns példája Bruck András, aki általánosan, a rendszer támogatóiról és szavazóiról írja, hogy őket „nem politikai viszony” köti a rendszerhez, „hanem egy retardált szellemi állapot”. Bruck András: A félelem rabjai. *Élet és Irodalom*, 2015/19.

¹⁶⁰ Ld. pl. Ceglédi Zoltán: Le kéne szokni Kádár Jánosról. *hvg.hu*, 2015. május 5. http://hvg.hu/velemenye/20150505_Le_kene_szokni_Kadar_Janosrol

¹⁶¹ Ld. pl. Herényi Károly: Konzultáció a gonoszszágról. *Népszava*, 2015. április 30. <http://nepszava.hu/cikk/1055804-konzultacio-a-gonoszszagrol>

az erről szóló vitát „*a gondolat-, vélemény- és szólásszabadság kérdéséről*” szóló diskurzussá keretezi át, részint pedig – áthallásokkal a nemzeti–narratívára – semlegesíti a nemzetközi szerződésekre vonatkozó tekintélyértvet azzal, hogy „*[a]z Európai Unió elvei, egyezményei, szabályai nincsenek kőtáblába vésve, nem istenek hozták (...) azokat*”,¹⁶² a vitából megerősödve jön ki a nép szemében, melynek tagjai értetlenül szemlélik azt az ellenzéket, amely saját értékrendje és tabui alapján gúzsba köti magát. Másodsor: az ellenzék azzal próbálja meg lejáratni a Fideszt, hogy az általa fölvetett témákat **nem pusztán alantassnak, hanem egyenesen jobbikosnak kiáltja ki**. Ez illeszkedik abba a narratívába, mely szerint Orbán pártja egyrészt radikalizálódik, hogy a Jobbikhoz átpártolt szavazóit visszanyerje, másrészt pedig, mint azt mind az említett témák, mind a megvalósított program alátámasztják,¹⁶³ **Orbán kezd egylényegűvé válni a „legrosszabb rosszal”: a fasiszta szélsőjobboldallal**. Ez utóbbi premisszát azonban (tehát, hogy a Jobbik a legrosszabb rossz, s még a Fidesznél is rosszabb) a már demokrata ellenzéki hallgatóság zöme ugyan osztja, de senki más nem, úgyhogy ez a vád a leftist mindset körén kívül értelmezhetetlen, s a narratíva a „*preaching to the converted*” hibájába esik. A narratíva persze próbál minél többeket bevonzani a hatókörébe azzal, hogy a **Jobbik fasiszta mivoltát sulykolja** (és egyáltalán a fasiszmus elfogadhatatlanságát), viszont mivel **csak címkéz és nem érvel**, végső soron csak saját együgyűségének látszatát kelti. Sőt, minthogy a címkézéshez általában hozzátartozik az is, hogy az adott ellenzéki szereplők ki sem állnak vitázni a Jobbikkal,¹⁶⁴ így nem marad más, csak a fasiszta-címke *ad nauseam* ismételtetése, amivel valójában csak megspórolják azt az érvelést, mellyel saját álláspontjukat megerősíthetnék, és nemhogy nem győzik le a Jobbik – egyébként föltűnően professzionális – szövegeit, de erkölcsileg még meg is erősítik őket sokak szemében, akár csak Orbánt, lásd fentebb. Összességében tehát a leftist mindset nem látja be, hogy a **kommunikációs paneleket nem címkézni kéne, hanem hatásos válaszokkal lebontani**.

Az ilyen és ehhez hasonló kommunikációs okfejtésekre általában az a leftist mindset válasza – a már elmondott alantasság hangsúlyozásán túl –, hogy mindezt „*[é]rtjük, csak nem helyeseljük. És a hazugságot nem tekintjük jó politikának. Mert az nem jó politika, hogy sokak félelmeit manipulálva, a miniszterelnök évtizedekre elszabotálja közös nemzeti gondjaink megoldását az oktatásban, az egészségügyben, a nyugdíjrendszerben és a munkahelyteremtésben. Értjük ám mi is a választókat! Csak vagyunk annyira tisztességesek, hogy nem hazudunk sem könnyű megoldásokat, sem pedig álmegoldásokat.*”¹⁶⁵ A válasz erre pedig az: nem kell hazudni, de nem kell a vitákból sem kihátrálni. Egyszerűen meg kell érteni a politikai kommunikáció logikáját, nevezetesen, hogy itt politikai igazságok versenye zajlik, melyben, fölmondva a kommunikációs kooperativitást, meg kell részletesen ismerni a másik fél narratíváját, annak gyenge pontjait, hogy az utóbbiak mentén, figyelembe véve a választók

¹⁶² Orbán Viktor felszólalása az Európai Parlamentben. Strasbourg, 2015. május 19. http://www.miniszterelnok.hu/beszed/orban_viktor_felszolalasa_az_europai_parlamentben

¹⁶³ Ld. pl. <http://nepszava.hu/cikk/540958-a-jobbik-kottajabol-jatszik-a-fidesz>

¹⁶⁴ Ld. pl. Gréczy Zsolt: Miért nem ülünk le egy asztalhoz a Jobbikkal? *Gréczy Zsolt blogja*, 2015. május 17. http://sztarklikk.hu/greczy_blog/miert-nem-ulunk-le-egy-asztalhoz-a-jobbikkal/182943#

¹⁶⁵ Szigetvári Viktor: Az ellenzéki megújulás jegyében meghirdetjük a radikális öszinteséget. *Szigetvári Viktor Blogja*, 2014. október 4. http://szigetvariviktor.blog.hu/2015/02/14/szigetvari_viktor_tisztujitason_elmondott_beszede

érzelmi és gondolkodási mintáit (a „néplelket”) ki lehessen alakítani hatásos, a saját előre meghatározott céljainknak megfelelő válaszokat. Ehhez pedig – szeretnénk újra aláhúzni – **nem kell hazudni, csupán leegyszerűsíteni és átélhetővé (sőt, ami a politikai kommunikáció csúcsa: narratívát szöve replikálhatóvá) tenni az általunk terjeszteni kívánt politikai igazságot.**

5.2. A narratíva, mint olyan létének tagadása

Bár az ellenzéknek is megvannak a maga narratívái, valójában tagadja a fogalom létezését: mivel a leftist mindset szerint „az igazság” abszolút és mindentől független, **legtöbbször tudomást sem vesz az egyes tartalmak narratív kontextusáról**, s egy-egy gondolatelemre, egy-egy tényállításra reagál csak, jellemzően „az igazság keresése” (választóknak történő megmutatása) jegyében. Ennek egyik megjelenése, hogy zsákutcás módon az ellenzék sokszor **olyan tartalmakat** – sőt narratívákat – **sulykol, melyeket a Fidesz**, többnyire a nemzeti-narratíva révén, **már régen fölülkeretezett**. Ilyen például a Nyugat-narratíva, illetve a piacosító, nyugatos konszenzus elemei. Ezeket a Fidesz – ahogy azt kifejtettük már a „magyar modell”-narratívánál – hatékonyan a rendszerváltáshoz kötötte, melyben a nép többsége, nem közelítvén meg az osztrák életszínvonalat (sőt átélve többek közt a szocialista-liberális kormányzás „elmúlt nyolc évét”), csalódott, és inkább a változásokat ígérők felé fordult. Ezen fölül „a Nyugatra”, mint tekintélyre való hivatkozást hatékonyan parodizálja a nemzeti-narratíva: „[m]íg negyed századdal ezelőtt még mindig Moszkva volt a megkérdőjelezhetetlen hivatkozási pontjuk, addig ma Brüsszelre és a Nyugatra hivatkoznak, s eközben fel sem merül bennük, hogy esetleg nem is »egy« Nyugat van, hogy ott is vannak értékviták, rivalizálnak egymással politikai világnézetek, van idegengyűlölet, antiszemitizmus, a nemzetközi viszonyokban ott is saját érdekeiket követik az egyes nemzetek és ebből keletkezhetnek diplomáciai konfliktusok. (...) Ha elfogadjuk előfeltevéseiket [az ellenzékiekét], a magyarok biztosan nem nyerhetnek.”¹⁶⁶ Minderre pedig az ellenzéknek **nincs az egész (nemzeti-)narratívát ismerő, azt fölülkeretező válasza, csupán részválaszai**, melyek azonban a narratívát vallók „alternatív valóságában” máshogyan csapódnak le, mint azt a leftist mindset (bízva az „igazság erejében”) elvárná. Erre jó példa az az eset, amikor a Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnök és jelenlegi pártelnök (Demokratikus Koalíció) érdekeltiségébe tartozó Altus Zrt. megbízást kapott az Európai Uniótól, amit Csepreghy Nándor helyettes államtitkár a következő kérdéssel kommentált: „*A politikai függetlenséget hirdető bizottság hogyan adhat hálapénzt Gyurcsány Ferencnek?*”¹⁶⁷ Erre az ellenzéki válasz „az igazság kimutatása” volt: nem arra kapta a megbízást, nem is kap annyi pénzt, stb.,¹⁶⁸ pedig a narratíva szempontjából az idézett mondatban nem a megbízás konkrét attribútumai az érdekesek, hanem a „hálapénz” kifejezés: az, hogy a Nyugat kvázi ezzel a megbízatással „fizeti ki” a „nemzetietlen”, továbbra is „bőszén hazaáruló” „muszkavezetőt”. Ebben a narratív kontextusban a DK magyarázkodása a pályázat „igaz tartalmáról” rögtön

¹⁶⁶ G. Fodor: Győzhetnek-e...

¹⁶⁷ http://hvg.hu/enesacegem/20150419_Csepreghy_Gyurcsanyra_bizta_az_Europai_Bi Később maga Orbán is megszólalt az ügyben, tovább mélyítve az ügy nemzeti-narratívának megfelelő olvasatát: <http://napigazdasag.hu/cikk/46399/>

¹⁶⁸ Ld. pl. Kálmán Olga interjúja Gyurcsány Ferencsel: Gyurcsány: Sokszor akartak eltaposni, de nem sikerült. ATV, 2015. május 28. <https://www.youtube.com/watch?v=oXHPRVUtZIE>

föülkereteződik, nem lesz több, mint szerecsenmosdatás, mellyel ahelyett, hogy ők keretezték volna föül a narratívát, sokkal inkább csak megerősítették azt.

Egy másik megjelenése ennek a gondolkodási hibának az állandó **„számháborúzás”**: **dobálózás a statisztikai adatokkal és a költségvetési számokkal**, mintha ezek a választók fejében a politikai narratíváktól függetlenül, saját „igazságtartalmuknak” megfelelően értelmeződnének. A leftist mindset föleg azért követi ezt a taktikát, mert szerinte a Fidesz-kommunikáció sikere abban áll, hogy tudatlan, tájékozatlan embereket ér el, akik azért hiszik el a fideszes „hazugságokat”, mert nem ismerik a tényeket, „az igazságot”, s nem rendelkeznek megfelelő háttér-információkkal. Az említett számok viszont - szól a leftist mindset érvelése – „az igazság” manifesztációi, melyek bármilyen „tényszerűtlen” érvelés alól képesek kihúzni a talajt. Ez azonban a legtöbb esetben nem így működik, az egyes narratívák koherenciájának (érzelmi) ereje ugyanis jellemzően vonzóbb, mint hogy azt néhány szám képes legyen megbontani. Az adatok, s egyáltalán „az igazság” valójában nem kiemelkedő részeselei a narratíváknak, így azok hallatán a befogadók vagy ignorálják őket („nyilván hazugság”), vagy olyan módon értelmezik (eltérően a leftist mindset értelmezésétől), hogy az már ne okozzon saját narratívájukban koherenciazavarokat.

5.3. A leftist mindset argumentatív kísérletei: gumicsont-mém és lázadás az orbáni tematizáció ellen

A tematizációs képesség hiánya az egyik leggyakoribb és legfőbb kritika, amelyet a demokrata ellenzékkel szemben kritikusai általában fölhoznak. Lényegében két dolgot szoktak itt kiemelni: egyrészt azt, hogy az ellenzéknek nincsenek saját témái, amelyekkel „tematizálhatnák a közbeszédet”, s így ahelyett, hogy formálnák a nyilvánosságot, csak a Fideszre reagálnak; másrészt pedig, hogy egy ügyet sem tudnak rendesen végigvinni, magyarán, ha történik is valami olyan eget rengető botrány, melybe „bele kéne buknia a kormánynak”, az ellenzék nem tudja a kérdést napirenden tartani, mert – képletesen szólva – percekben belül jön egy újabb ügy, és akkor azon kezd el rágódni. **Erre válaszul jelent meg a közbeszédben a „gumicsont”-kifejezés**, amely azokat a témákat hivatott jelölni, melyeket a kormánypártok „dobnak be” annak érdekében, hogy eltereljék a figyelmet a „valódi kérdésekről”. Ahogy Szergej Gurijev fogalmaz, az információs diktatúrákban „[a] hatalom (...) egyfolytában tematizál. Naponta dob be a köztudatba új és új témákat, álhíreket generál, valóságos híreket fordít ki összefüggéseikből.”¹⁶⁹

Funkcióját tekintve a gumicsont-mém **egy összekötő-eljárásra ad lehetőséget**: mivel struktúráját tekintve két bármilyen eseményt képes összekötni annak függvényében, hogy a közlő melyiket tartja fontosabbnak (tehát a közlő értékrendje/szándékai függvényében – vice versa – bármi lehet „az igazi kérdés” és bármi a „gumicsont”), így a mém megteremti a lehetőségét egy „igazi kérdés” kijelölésének, megkönnyítve annak „végigvitelét” a párhuzamosan fölmerülő témák között. Ez az egyszerű argumentációs–logikai trükk azonban **csak akkor hatásos, ha a hallgatóság is elfogadja** azt az igazikérdés–gumicsont fölosztást, amit a közlők kínálnak neki. A probléma itt kezdődik: mivel **a leftist mindset alapvetően**

¹⁶⁹ Zentai Péter interjúja: Az információs diktatúra...

magából és nem a meggyőzendő választókból indul ki, hajlamos arra, hogy vagy – szerinte magától értetődően – az orbáni tematizációs kísérleteket bélyegezze gumicsontnak, vagy „az igazság keresése” jegyében jelölje ki azokat (ilyen például a halálbüntetés témája, amit többen gumicsontnak bélyegeznek, mondván, hogy úgysem lehet bevezetni). Márpedig **egy tematizációs kísérletre nem ezek, hanem részletes argumentációs–logikai elemzés és persze az adott politikai szereplő politikai céljainak alapján kell válaszolni**. Ez utóbbiak alapján kell tudnia eldönteni, hogy az vajon képes lenne-e az adott vitában olyan szellemes, frappáns formában kifejteni a gondolatait, fölülkeretezni a másikat, sőt akár át is keretezni az egész vitát egy másik témába (avagy saját politikai igazsága narratívájába), hogy azzal a vitapartner kommunikációját legyőzze, érveit a hallgatóság számára neveltségessé tegye, s végül hatásosan meggyőzze a publikumot, vagy sem. Ahhoz azonban, hogy ezt meg tudják valósítani, **végbe kellene mennie az ellenzék politikai gondolkodása nyelvi fordulatának**.

6. Összegzés

Egy információs diktatúrát csak akkor lenne érdemes ideológiavezéreltnek tekinteni, ha abban, amit a rendszer működéséből effektíve látunk, a lehető legösszetettebb – és még koherens – szisztémát, magyarul **a rendszer legfeszesebb leírását egy ideológia jelentené**. Máshogy fogalmazva, egy ideológiavezérelt rendszerben az ideológián túl az összes többi tény és ismeret csak „szervezett káoszként”: rendszertelen, vagy az ideológiából következő, de önálló, rendszerszervező erőt nem képviselő elemként jelenne meg. Így az ideológia jelentené a rendszer mélységi vonását. **Ha azonban a rendszer legfeszesebb leírásának egy nem ideológiatípusú leírás bizonyul**, akkor az a leírás lesz a mélységi vonás, s **minden olyan tézis, amely ideológiát föltételez** (beleértve az attitűdleírásokat is), felszíni vonássá, azaz **fedőideológiává lényegül**. **Megideologizálásnak** azt nevezzük, amikor a nem ideologikus mélységi vonás elemeinek csoportjait külön-külön „elvekké”, „mozgatórugókká” aggregálják, s ezeket az aggregátumokat rendezik koherens rendszerbe. Narratívák, politikai valóságok vagy akár a koherens narratívába nem rendeződő elvek ilyen módon történő képzése a **politikai kommunikáció** talán legfontosabb része, iránya és érzelmi töltete pedig ugyanúgy lehet pozitív, mint negatív – az adott politikai célok függvényében.

Nem felejthetjük el azonban a diszkurzív politikatudomány ama alapismeretként kezelt fölismerését, miszerint *„a politikai valóság jelentést hordozó szimbólumok és nyelvi formák révén létezik. Ezek nem leplei és díszei, kiegészítő és árnyaló tényezői valami »igaz« és »mély« realitásnak, hanem az igazi és mély valóság hordozói. (...) A politika jelenségformája nem a hatalom, az állam, az érdekküzdő vagy valami intézményi realitás, hanem a »zűrzavaros« nyelvi fenomén, amelyben mindezek egzisztálnak, és amelyek révén a cselekedetek részévé lesznek.*”¹⁷⁰ Ennek megfelelően még az információs diktatúrák leírására legfeszesebbnek talált leírások sem maguk a valóság, hanem „más anyagból vannak szöve”: szükségképpen korlátozott modellek. Soha nem lehet kizárni, hogy az igaz és mély realitást (ha van ilyen) le lehet írni egy a vizsgálat során mélységi vonásnak bizonyuló tézisével még feszesebb, még jobb fogalmi kerettel operáló modellel (sőt akár egy ideológiával) is. Ha

¹⁷⁰ Szabó Márton: *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003. 99. o.

azonban megvizsgáljuk a 2010 után Magyarországon kialakult információs diktatúrára vonatkozó leírási kísérleteket a posztkommunista maffiaállam téziséhez képest, kijelenthetjük, hogy ez esetben ez még várat magára.

A versengő rendszerleírások tudományos szempontból történő összevetésére jellemzően – belső koherenciájuk vizsgálatán túl – a feszesség fogalmát használtuk, azonban természetesen nem tagadjuk, hogy nem ez az egyetlen mérce, amely alapján az egyes fogalmi keretek osztályozhatók. **A feszességgel legalább egyenértékű (ha nem fontosabb) az egyes elméletek használhatósága**, tehát egyrészt, hogy az adott modell mennyire könnyen kezelhető, mennyire plasztikus fogalmakkal dolgozik, másrészt pedig, hogy kommunikációs szempontból mennyire felel meg a (politikai) céloknak és persze, hogy mennyire támadható. Ezen szempontok vizsgálatára e tanulmány keretein belül alig-alig tértünk ki, ám ki merjük jelenteni, hogy **a posztkommunista maffiaállam Magyar Bálint-féle modellje egy olyan, rendkívül szerencsés konstrukció**, amely megkapó, szellemes és – kritikai szempontból – a „néplélekkel” és a hétköznapi tapasztalatokkal találkozó fogalmakkal mutat rá olyan összefüggésekre, melyeket más leíró keretben nem lehet látni, s így összefüggően elbeszélni sem. Összehasonlítva a rendszer fogalmi keretein belül mozgó s ezzel azt legitimáló „irányított nemzeti kapitalizmussal”, a történelmileg rendkívül leterhelt és erőltetett, többszörös metaforikussága miatt revelatív erővel aligha rendelkező „fasisztoid mutációval”, vagy akár magával az orbáni „munkaalapú társadalom” modelljével, a posztkommunista maffiaállam tézise mind a feszesség, mind az érthetőség, mind pedig a politikai használhatóság szempontjából **messze kiemelkedik versenytársai közül**.

Mindazonáltal több elemző elutasítja ennek a modellnek a használatát. Ők egyrészt Sárközy Tamással értenek egyet, aki szerint egy politikai kommunikációs szempontból ennyire megnyerő, nem a kormányzástan hagyományos, „píszí” nyelvét használó modellt „nem helyes tudományos szociológiai elemzésnek tekinteni”.¹⁷¹ Azonban szerintünk tökéletesen hibás az a gondolkodás, miszerint van egy tiszta, „fölsőbbrendű”, így véletlenül sem közérthető tudományosság, mellyel szemben áll bármi, ami adott esetben közérthető, így természetesen nem tudományos, sőt egyenesen „demagóg”. Egy egzakt definíciókon nyugvó, részletesen kifejtett modell magyarózerején és logikai feszességén nem változtat semmilyen irányba, hogy azt a befogadói milyen számban és mennyire jól értik – magyarul a blikkfangos modell is lehet helyes, pont úgy, mint a hosszú, latin kifejezéseket használó helytelen. Ha pedig egy kellően erős modellt még értenek is az emberek, az inkább tekintendő szerencsének, hiszen így megvan rá a lehetőség, hogy a fogalmi keret néhány tucat akadémiuson túl másokhoz is eljusson, s így az utóbbiak is magukévá tegyék a körülöttük lévő valóságot leíró modell kategóriáit.

Másrészt az említett elemzők azt mondják, hogy az, hogy a maffiaállam- tézis szerint „*az informális hálózatban (...) mindent és mindenkit végső soron a »hatalmi-vagyonosodási logika« mozgat*”, „*megfelel a politika közkedvelt, ámde (...) igen leegyszerűsítő*

---

¹⁷¹ Sárközy: *Kétharmados...* 376. o. Béndek Péter hasonlóan fogalmaz a blogjában: „*A Magyar Bálint által javasolt maffiaállam szó túl blikkfangos ahhoz, hogy szakszerűen leírja a hatalomgyakorlás teljes spektrumát*”. Béndek Péter: *Mi is tehát ez az orbáni demokrácia? 1000 A Mi Hazánk*, 2014. november 2. http://hafr.blog.hu/2014/11/02/mi_is_tehat_ez_az_orbani_demokracia

fölfogásának”.¹⁷² Amellett, hogy válaszul részint megismételnék a fentebbieket a közkedveltség és a tudományosság össze nem függéséről, részint pedig rámutatnánk, hogy a leírásunk az idézet által sugallt képnél sokkal részletesebb és szélesebb körű, érdemes ugyanennek az álláspontnak egy színvonalasabb (egszersmind érdekesebb) képviselőjét is megidézni. Széky János szerint a posztkommunista maffiaállam tézise egy, a magyar közéletben gyakori gondolkodási hibába esik, melyet úgy hív, hogy „*az egységes magyarázat csábítása*”. Szerinte „*tévedés azt mondani, hogy »a korrupció maga a rendszer«, vagy hogy »ez maga a fasizmus«.* Nem biztos, hogy egyetlen tényből vagy ténnyel, egyetlen kifejezéssel meg lehet magyarázni a rendszer rossz voltát. Még csak az se biztos, hogy ha több ilyen körülmény van, akkor egymásból következnek.”¹⁷³ Ezt pontosabban megértjük, ha hozzáolvassuk Széky egy korábbi megjegyzését arról az elvről, „*amiből minden becsületes történész kiindul, hogy (...) a dolgok egyvalahogyan történnek, és nem lehet találgatással rájönni, hogyan. (...) Minden történésnek léteznek konkrét okai, céljai, indítékai, legfőljebb nem ismerjük mindet, de ha nem, akkor ezt a hiányt kell mellébeszélés nélkül regisztrálni.*”¹⁷⁴ Ezt a történészi alapelvet tiszteletre méltónak találjuk, a leíró szociológus szemével azonban egyúttal kénytelenek vagyunk belátni, hogy a valós célok és indítékok föltárása – minthogy tudatállapotra vonatkozó állításokról beszélünk – végső soron hiábavaló vállalkozás, s csak parttalan vitákhoz vezet. Ilyenformán a szociológiai elemzés (mint amilyen a maffiaállam-tézis) nem is célozza, hogy föltárja a történések tényleges okait és rekonstruálja a működtetők valóságos motivációit, hanem egész egyszerűen abban próbálja meg a lehető legösszetettebb – és még koherens – szisztémát megtalálni, amit a rendszer effektív működéséből lát. Márpedig ezen az elven igenis létrehozható egy modell, amely bármilyen tényt/körülményt képes befogadni, ami nem okoz benne kardinális belső ellentmondásokat.

Harmadrészt föl szokták róni ennek a fogalmi keretnek, hogy ahelyett, hogy az egymással „*élethalálharcot*”¹⁷⁵ vívó oldalak kibékítésén, netán egy jövőbeli „*nagykoalíció*”¹⁷⁶ eszmei előkészítésén fáradozna, udvarol a „*hideg polgárháború*”¹⁷⁷ képzetének, mely szerint a magyar belpolitikában nem mások, mint egymástól alapvetően különböző s mély árkokkal elválasztott tömbök: demokraták és antidemokraták (avagy nemzetiek és nemzetietlenek) küzdenek egymással. Ez a küzdelem ebben a narratívában „*a fundamentális Jónak a fundamentális Rossz elleni harcaként*”¹⁷⁸ ábrázolódik, ahol a két fél még egymás létjogosultságát sem ismeri el – és a maffiaállam tézise, szól a vád, csak muníciót ad e szembenállás folytatásához.¹⁷⁹ Valójában azonban a helyzet épp ennek a fordítottja: a

¹⁷² Koroncai András: A „Magyar Polip” vakságáról. *Méltányosság Politikaelemző Központ*, 2014. június 2. <http://meltanyossag.hu/content/files/A%20magyar%20polip%20vaks%C3%A1g%C3%A1r%C3%B3l.pdf>

¹⁷³ Széky János: *Báránvakság. (Hogyan lett ilyen Magyarország?)* Kalligram, Pozsony, 2015. 36. o.

¹⁷⁴ Ua. 21. o.

¹⁷⁵ Tellér: Született-e...

¹⁷⁶ Csizmadia Ervin: *A következő Magyarország. (Politikai együttműködés, nagykoalíció és társadalmi kohézió)* Méltányosság Politikaelemző Központ, 2015. A könyv elektronikus formában jelent meg, letölthető innen: https://play.google.com/store/books/details?id=cxW5BgAAQBAJ&rdid=book-cxW5BgAAQBAJ&rdot=1&source=gbs_atb&pcampaignid=books_booksearch_atb

¹⁷⁷ Ld. pl. Tölgyessy: Válság idején...

¹⁷⁸ Interjú Tölgyessy Péterrel: Tölgyessy: Van alkotmányos kiút a válságból. In: Tóth Péter–Molnár Benedek–Németh Márton (szerk.): *Mérlegen az Alaptörvény. (Interjúkötet hazánk új alkotmányáról)* Stádium Intézet, 2014.

¹⁷⁹ Ld. pl. Koroncai: A „Magyar Polip”...

maffiaállam-tézis az, amely megadja az értelmét, megvilágosítja a kontúrokat a szembenállásnak azzal, hogy szociológiai és politológiai érvek sokaságával kimutatja, hogy az említett felek eltérő, nem szakpolitikai, hanem annál fontosabb: *rendszerpolitikai* szemléletet képviselnek és valósítanak meg kormányon. Ha pedig ennek figyelembevételével, határvonalnak ezt tekintve rekrutálódnak az egyes oldalak tagjai, akkor a tömblogika már nem értelmetlen vagy „törzsi”, hanem egész egyszerűen a realitásokhoz alkalmazkodó.¹⁸⁰ Véleményünk szerint **mindenképp le kellene számolni azzal a hamis középútassággal**, amely vitára se méltatja azokat az érveket, melyek esetleg arra a következtetésre jutnának, hogy vannak a liberális demokrácia játékszabályai szerint kibékíthetetlen ellentétek az egyes oldalak között, és amely az „értéksemlegesség” és a „mértéktartás” jegyében végletekig sulykolja a felek demokrácián belüli egyenjogúsítását, ugyanis ez a hamis középútasság – amellet, hogy elveszíti kapcsolatát a valósággal – tulajdonképpen **nem mást sürget, mint a rendszerbe való mihamarabbi betagozódást.**

A demokrata ellenzéknek nem csupán azt kellene belátniuk, hogy milyen rendszerben élnek, s ebből levonni a gyakorlati politikai konzekvenciákat, hanem azt is, hogy miért olyan fontos az általunk használt nyelvi, funkcionalista szemléletmód. Amíg nem értik, hogy miért van szükség a kommunikációs kooperativitás fölmondására, a különböző narratívák teljes körű megismerése és argumentációs–logikai vizsgálatára, s végül ezek alapján miért kell a választókra hangolt üzeneteket megalkotni és hangoztatni, nos, addig még a posztkommunista maffiaállam tézisének sem fogják tudni „biztos kézzel” használni, még az sem fog számukra garanciát nyújtani a kommunikációs, tehát politikai sikerre. **A politikai kommunikáció hidegen professzionális megközelítésének megértése és magunkévá tétele nélkül teljesen reménytelen minden politikai térnyerés, alighanem általában is, de egy olyan közegben egész biztosan, ahol az egyik főszereplő ezt a megközelítést alkalmazza.** A Fideszben láthatóan megértették, hogy milyen olcsó a szó, milyen filléres költség és milyen hatékony játékszert, milyen hatásos fegyvert is. Ez az egyik dolog, amit a demokrata ellenzék eltanulhatna a Fidesztől. A másik maga a nemzeti–narratíva, pontosabban annak belátása, hogy szükséges egy olyan nagyszabású, közösségteremtő erőt hordozó vízió, melyet a választók nem csupán az identitásuk részévé tudnak tenni, hanem akár replikálni is tudják azt, tehát tovább is tudják adni másoknak. Meggyőződésünk, hogy a demokrata ellenzék sikerének alapvető feltétele egy ilyen narratíva léte.¹⁸¹

Az pedig, hogy az utóbbi időben az orbáni maffiaállam a varázsából láthatóan sokat veszített, ne tévesszen meg senkit: nem kommunikációs paneljeinek megkopása, hanem az azokat hangoztatók (éppen korrupciós ügyek által kiváltott) hitelességi válsága idézi ezt elő. A nemzeti–narratívát senki sem keretezte fölül, tehát továbbra is könnyedén használható egy másik erő, például a szemünk előtt néppártosodó Jobbik által, mely föltehetően éppen ugyanolyan maffiotikus kormányzást palástolna ezzel a narratívával, mint azt a jelenleg regnáló hatalom teszi.¹⁸² De amíg se az ellenzék vezetői, tagjai, se a politikai elemzők nem lesznek képesek narratívákban és nyelvi formákban gondolkodni, és főként: kilátni saját

¹⁸⁰ Bővebben ld. Madlovics Bálint: A tömblogika és ami mögötte van. *Élet és Irodalom*, 2014/19.

¹⁸¹ Vö. Madlovics Bálint: Kiút a mostani ellenzéki korszakból. *Élet és Irodalom*, 2015/8.

¹⁸² Figyelemreméltó módon ugyanerre jut Tölgyessy Péter is a maga irányítottkapitalizmus-elmélete alapján: http://hvg.hu/itthon/20150507_Tolgyessy_Peter_Jobbik

narratíváikból és ledobni saját axiómaikat, addig nem tudják megérteni a magyarországi politikát, annak diszkurzív környezetét, s addig a benne lévő folyamatoknak nem lehetnek tudatos alakítói, csak tudattalan, sodródó szereplői. Mert ebben a környezetben a komoly szereplők közül momentán **csak Orbán Viktor látszik érteni igazán, hogy miről is szól ez a játék.**